OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Mapování důvodů selhávání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor práce: Lucie Sikorová, DiS.
Vedoucí práce: Mgr. Monika Chrenková, Ph.D.

2014

UNIVERSITY OF OSTRAVA
FACULTY OF SOCIAL STUDY
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK

Understanding reasons of failing Fostering Care before child reaching the age of majority

BACHELOR THESIS

Author: Lucie Sikorová, DiS.
Supervisor: Mgr. Monika Chrenková, Ph.D.

2014

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Já, níže podepsaná studentka, tímto čestně prohlašuji, že text mnou odevzdané závěrečné práce v písemné podobě i na CD nosiči je totožný s textem závěrečné práce vloženým v databázi DIPL2.

Ostrava dne 10.04.2014

.....

podpis studentky

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ
Fakulta sociálních studií
Akademický rok: **2013/2014**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Lucie SIKOROVÁ, DiS.**
Osobní číslo:	**S11216**
Studijní program:	**B6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor:	**Sociální práce**
Název tématu:	**Mapování důvodů selhávání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte**
Téma anglicky:	**Understanding reasons of failing Fostering Care before child reaching the age of majority**
Zadávající katedra:	**Katedra sociální práce**

Zásady pro vypracování:

Termínovaný harmonogram
1. Sběr relevantních informačních zdrojů - T.: průběžně
2. Vypracování osnovy bakalářské práce a odevzdání přehledu základních relevantních informačních zdrojů - T.: červen 2013
3. Vypracování větší části bakalářské práce - T.: prosinec 2013
4. Odevzdání bakalářské práce - T.: duben 2014

Rozsah grafických prací: tabulky a grafy

Rozsah pracovní zprávy: 10 tis.slov

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

MATĚJČEK Z. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999 MATĚJČEK Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál 1994 ARCHER C. Dítě v náhradní rodině. Praha: Portál, 2001 ŠKOVIERA A. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál 2007 VRTBOVSKÁ, Petra. Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti. Praha: Natama,2005. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Monika Chrenková, Ph.D.
Katedra sociální práce

Datum zadání bakalářské práce: 20. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. dubna 2014

Doc. PaedDr. Oldřich Chytil, Ph.D.
děkan

L.S.

Mgr. Marie Špiláčková Ph.D.
vedoucí katedry

dne 20 -01- 2014

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem: „Mapování důvodu selhávání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte“ se zabývá především zjišťováním možných důvodů ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte. Práce je pojata jako výzkumná. Teoretická část je tvořena 5 kapitolami. Podává informace o systému pěstounské péče, legislativním ukotvením pěstounské péče, psycho-sociálních aspektech pěstounské péče, procesu zprostředkování pěstounské péče. Jedna z kapitol se zabývá dítětem v nové rodině. Poslední kapitola je věnováno možným důvodům selhání pěstounské péče. Výzkumná část se zaměřuje na mapování důvodů selhání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte v rámci Moravskoslezského kraje.

Klíčová slova: pěstounství; pěstounská péče; trauma; deprivace; výchovné problémy; zprostředkování pěstounské péče; dítě v náhradní rodině

ABSTRACT

Bachelor thesis entitled: "Understanding reasons of failing Fostering Care before child reaching the age of majority" is mainly engaged in identifying possible reasons for the termination of foster care before reaching the age of maturity of the child. The work is conceived as a researcher. The theoretical part consists of five chapters. Provides information about the system of foster care, foster care legislative anchoring, psycho-social aspects of foster care, foster care process mediation. One of the chapters deals with a new baby in the family. The last chapter is devoted to the posible reasons for the failure of foster care. The empirical part focuses on mapping the reasons for failure of foster care before reaching the age of maturity of the child in the Moravian-Silesian Region.

Keywords: foster care; foster care; trauma; deprivation; educational problem; arranging foster care; child in a foster family

Poděkování

Touto cestou bych ráda vyjádřila poděkování vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Monice Chrenkové, Ph.D. za její pomoc, trpělivost a cenné rady, které mi poskytovala v průběhu zpracování této práce.

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Ostravě dne 10.04.2014

.....

(podpis)

OBSAH

ÚVOD **10**
1 UVEDENÍ DO INSTITUTU PĚSTOUNSKÉ PÉČE **12**
1.1 Legislativní ukotvení pěstounské péče 12
1.2 Vymezení institutu pěstounské péče 12
2 PSYCHO-SOCIÁLNÍ ASPEKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE **14**
2.1 Teorie vazby 16
2.2 Syndrom deprivovaného dítěte 17
2.3 Teorie budování identity dítěte 19
3 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE **21**
3.1 Osoba žadatele o pěstounskou péči 22
3.2 Odborné posouzení žadatelů o pěstounskou péči 24
3.3 Odborná příprava žadatelů k přijetí dítěte 25
4 DÍTĚ V NOVÉ RODINĚ **28**
4.1 Proces adaptace v nové rodině 28
4.2 Další průběh pěstounské péče 30
4.3 Pěstounská péče v Moravskoslezském kraji 32
5 MOŽNÉ DŮVODY SELHÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE **34**
5.1 Selhání na straně pěstounů 34
5.2 Selhání na straně dítěte 36
5.3 Selhání na straně „profesionálů“ 38
6 VÝZKUMNÁ ČÁST **39**
6.1 Cíle výzkumu 39
6.2 Formulace otázek a hypotéz 40
6.3 Operacionalizace 41
6.4 Objekt zkoumání 46
6.5 Metodologie výzkumu 47
6.6 Výsledky výzkumu 50
6.7 Shrnutí výsledků výzkumu 57
7 ZÁVĚR **60**
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **62**
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK **66**

SEZNAM GRAFŮ 67
SEZNAM TABULEK 68
SEZNAM PŘÍLOH 69

ÚVOD

V souvislosti s novelizací zákona o Sociálně-právní ochraně dětí je institut pěstounské péče velmi diskutované téma. Nahlížení na pěstounství jako profesi, významná finanční podpora pěstounství, je něco nového, co si hledá v naší společnosti své místo. Náhradní rodinná péče je velice široká oblast. Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma Mapování důvodů selhávání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte. Prozatím nejsou informace týkající se selhávající pěstounské péče jednotně evidovány. Rovněž Krajský úřad Ostrava nevede evidenci těchto dětí.

Cílem mé práce je popsat problematiku selhávající pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte. Cílem výzkumné části bakalářské práce je mapování důvodů, které vedly k ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte v rámci Moravskoslezského kraje. Tento cíl byl dále rozpracován do dílčích cílů.
Výzkumná otázka zní: Z jakých důvodů pěstounská péče nejčastěji selhává?

Do jaké míry je dítě ve svém životě poznamenáno ztrátou rodičů, odloučením od „svých lidí“? Může mít vliv genetika na výchovné problémy dítěte v budoucnu? Může opuštění dítěte biologickým rodičem být do budoucna hnací silou negativních projevů (výchovných problémů) dítěte? Do jaké míry může náhradní rodič ovlivnit budoucí život přijatého dítěte do pěstounské péče? Může „zahojit“ svou péči rány a dát dítěti v životě nové podněty, „smysl života“? Proč některé pěstounské rodiny fungují a jiné selhávají před dosažením zletilosti dítěte? To jsou všechno otázky, na které se jen velmi těžko hledá odpověď a snad ještě složitěji se hledají možnosti řešení problémů v praxi.

Svou práci jsem pojala jako výzkumnou. V teoretické části komplexně mapuji systém pěstounské péče, zprostředkování pěstounské péče, odborné posouzení žadatelů, jejich následnou přípravu na přijetí dítěte do rodiny. Jedna z kapitol otevírá otázku vytváření vazeb, budování identity dítěte, soužití v nové rodině a s tím související nové situace v období poznávání a zvládání období dospívání v náhradní rodině. V této části práce jsou uvedeny i možnosti doprovázení pěstounské rodiny, služby pro pěstouny a dohody o výkonu pěstounské péče, které mají sloužit jako podpora pro náhradní rodiny, jejího

fungování a zajištění péče nezletilým dětem do zletilosti, případně sociálního osamostatnění. Závěr první části věnuji příčinám, které mohou vést k selhání pěstounské péče a k jejímu předčasnému ukončení před dosažením zletilosti dítěte.

Ve výzkumné části se zabývám mapováním situace, týkající se selhávajících pěstounských péči v rámci Moravskoslezského kraje. K tomuto jsem využila metodu kvantitativního výzkumu. V závěru práce prezentuji výsledky tohoto výzkumu. Údaje pro zpracování mého výzkumu byly získány díky ochotě a vstřícnosti jednotlivých sociálních pracovníků oslovených zařízení, kteří byli ochotni vyplnit jednotlivé dotazníky pro každé z dětí, které bylo do jejich zařízení umístěno z pěstounské péče. Díky odpovědím dotazovaných zařízení jsem získala obraz o tom, jaké jsou nejčastější důvody selhání pěstounské péče a její předčasné ukončení před dosažením zletilosti dítěte.

Konkrétní data, která ve své práci uvádím, jsou získané z jedné části prostřednictvím statistických ročenek Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), ze stránek Krajského úřadu Moravskoslezského kraje Ostrava (KÚ MSK) a z druhé provedeným vlastním výzkumem.

Výsledky výzkumu umožňují vytvořit si představu o tom, z jakých důvodů pěstounská péče selhává. Pokud je pak známa příčina problému, je díky tomu možno této situaci předcházet, nebo se alespoň poučit z chyb a dávat tak dětem a pěstounům větší šance na úspěch.

Výsledky mého výzkumu mohou sloužit v praxi pracovníků Centra psychologické pomoci provádějících odborné posouzení a přípravu žadatelů, pracovníků Krajského úřadu Moravskoslezského kraje zajišťujících metodické vedení pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí příslušných obecních úřadu obcí s rozšířenou působností, a také jako základ pro další práci pracovníků, kteří jsou zaměstnaní na pozicích sociálních pracovníků zařízení pro děti a mládež v rámci našeho kraje, kterým byla poskytnuta zpětná vazba na základě vyplněných dotazníků výzkumu.

1 UVEDENÍ DO INSTITUTU PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Úvodní kapitola je především uvedením do celé problematiky institutu pěstounské péče. Jsou zde zahrnuty informace týkající se ukotvení pěstounské péče v legislativním systému České republiky, specifikace pojmů náhradní rodinná péče a pěstounská péče.

Pěstounská péče spadá do systému náhradní rodinné péče. Tento systém zahrnuje pěstounskou péči klasickou, která může být realizována formou zprostředkování prostřednictvím Krajského úřadu či Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí či formou příbuzenskou, a to buď prarodiči, nebo ostatními příbuznými. Zvláštní, specifickou formou je pěstounská péče na přechodnou dobu (Občanský zákoník č. 89/2012).

1.1 Legislativní ukotvení pěstounské péče

Institut pěstounské péče zastřešují na mezinárodní úrovni Úmluva o právech dítěte, která v článku 20 říká: *„Stát je např. povinen chránit děti bez rodiny a zajistit jim vhodnou náhradní rodinu s ohledem na kulturní zázemí dítěte“(Úmluva o právech dítěte)*.

Na úrovni státu je pěstounská péče upravena v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů části druhé „rodinné právo“, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, vyhláškou č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí a v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v hlavě V – řízení ve věcech rodinně právních.

1.2 Vymezení institutu pěstounské péče

Celkově lze náhradní rodinnou péči definovat: „*jako institut sociálně-právní ochrany dětí určený těm dětem, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat u vlastních (biologických) rodičů. Účelem náhradní rodinné péče je poskytnout těmto dětem přechodnou, dlouhodobou nebo trvalou péči v rodině náhradní. Do náhradní rodinné péče patří*

osvojení, pěstounská péče, poručenství a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.“ (Motejl et al., 2007, str. 82).

Pěstounství je definováno jako státem řízená, zprostředkovaná a kontrolována forma náhradní rodinné péče. Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže to vyžaduje zájem dítěte a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Dítě může být svěřeno rovněž do společné pěstounské péče manželů. Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů. Zruší jí však vždy, jestliže o to požádá pěstoun. (Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.)

Pěstouni na sebe berou zodpovědnost za výchovu dítěte, které by jinak muselo vyrůstat v ústavní péči. Za tuto péči jim od státu náleží odměna ve formě dávek pěstounské péče, vyplácené na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Hlavním cílem je zajistit dítěti osobní péči. Na rozdíl od osvojení zůstávají biologičtí rodiče partnery ve výchově, pěstouni jsou dle zákona povinni pěstovat a udržovat vzájemné vztahy dětí s biologickými rodiči (Bubleová, Frantíková, Vránová, 2011).

„*Pokud je dítě v České republice umístěno do pěstounské péče, zůstává rodičům i nadále jejich rodičovská zodpovědnost a pěstouni přijímají osobní péči o dítě, přiměřený výkon práv a povinností rodičů, avšak nemají vyživovací povinnost k dítěti“* (Boele-Woelki, 2005, str. 253).

2 PSYCHO-SOCIÁLNÍ ASPEKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Druhá kapitola je věnována psycho-sociálním aspektům podstatným a důležitým pro posouzení možných příčin selhání pěstounské péče a jejího ukončení před dosažením zletilosti dítěte. Jedná se o pojmy související s vývojem dítěte a jeho osobnosti, které jsou obsaženy v odborné literatuře zabývající se náhradní rodinnou výchovou a vývojem dítěte v nové rodině. V prvé řadě je zmíněn pojem heredita, navazuje otázka genetiky a vlivu prostředí na vývoj dítěte. Další části této kapitoly jsou pak věnovány pojmu trauma a traumatickým prožitkům. Prožité trauma může mít spojitost s utvářením citových vazeb, proto je zde zmíněn i syndrom deprivovaného dítěte a v závěru kapitoly je pak popsaná teorie budování identity dítěte.

Dítě si do svého života přináší biologické činitele, které jsou neměnné a nejsou závislé na jeho věku, vývoji, výchově i sociálních faktorech, jako např. pohlaví. Ale můžeme zde přiřadit i geneticky dané náležitosti jako je inteligence, odolnost či dráždivost nervového systému. Soubor, těchto člověku daných genetických znaků, např. tělesných i některých rysů psychických se nazývá heredita (Matějček, 1999).

Soubor všech dědičných dispozic (genotyp) se v průběhu celého života nemění. Jsou předpokladem vzniku různých vlastností organismu. Konkrétní projev je však ve větší či menší míře závislý na působení vnějšího prostředí (Vágnerová, 2008).

Na rozdíl od dědičných dispozic jsou vývojové faktory dynamickým prvkem. Jedná se o tělesné vyspívání dítěte, zrání nervového systému, psychický vývoj, postupující socializace. Socializační činitelé znamenají vzájemný vztah dítěte ke společenskému prostředí. Sociální prostředí je dítětem ovlivňováno a formováno a zároveň i samo toto prostředí ovlivňuje (Matějček, 1999).

Neopomenutelné je rovněž působení prostředí, kdy vnější vlivy mohou mít svůj vliv na rozvoji dědičných předpokladů. Vzájemná interakce prostředí a vrozených dispozic bývá ovlivněna i samotnou dědičnou informací. Různorodá zpracování v konkrétních vývojových fázích mohou mít jiný význam. Každá zkušenost se vždy určitým způsobem fixuje a ovlivňuje další rozvoj dítěte. V procesu vývoje má svůj význam i samotná aktivita

dítěte. Jednání dítěte může aktivovat různé reakce, které jsou však v možnostech daného prostředí. Působení prostředí může záviset nejen na podnětech, ale i na způsobu jakým je dítě zpracovává a interpretuje, jak na ně reaguje a jaký pro něj mají význam (Vágnerová, 2008).

Prostředí může působit jako diferencující faktor. Navíc určité situace mohou být problémem jen pro určité typy dětí, kdy děti s menší možností adaptace mohou reagovat neobvykle, zatímco ostatní děti budou na problém reagovat běžným způsobem. Odchylka může být způsobena omezenou genetickou dispozicí, i když prostředí je dostačující, žádoucí vlastnosti nemohou být rozvinuty. Opakem je pak situace, kdy dítě má genetické dispozice v normě, ale vlivy prostředí jsou nedostatečné nebo nepřiměřené. Vlivy prostředí mohou být nepříznivým faktorem, případně zhoršujícím činitelem ve vztahu k různým psychickým odchylkám (poruchám). Svůj podíl na celkový vývoj dítěte má i vliv prostředí v období prenatálním a postprenatálním. Dále pak nelze opomenout vliv rodiny, vrstevnické skupiny, školy a pracoviště a společnosti (Vágnerová, 2008).

Kromě heredity, genetiky, vlivu prostředí jsou dalším důležitým faktorem, který do budoucna výrazně ovlivňuje život dítěte, traumata a traumatická zkušenost. Vztahová traumata patří k nejsilnějším a vývojově nejdůležitějším událostem v životě člověka. Jsou děti, které zažily situace, hluboce a dlouhodobě měnící jejich emoční prožívání a chování. Podstatnou skutečností je, že tyto zkušenosti děti zažívaly v rámci těch nejbližších emočních vztazích s osobou jim nejbližší (Pöthe, 2013).

Psychické trauma lze definovat jako „ *náhle vzniklou situaci, která má pro jedince výrazně negativní význam, vede k určitému poškození nebo ztrátě. Projeví se především postižením v emoční oblasti. Traumatizovaný člověk ztrácí pocit jistoty a bezpečí, prožívá úzkost i smutek. Traumatizace může být jednorázová nebo opakovaná. Trauma vyvolává podobnou fyziologickou reakci jako stres, rozdíl je především v počáteční fázi, kdy se obvykle objevuje šok*“ (Vágnerová, 2008).

Trauma může narušit pocit bezpečí a důvěry k ostatním lidem. Traumatizované dítě pociťuje samotu a opuštěnost, nemá dostatek pozitivních zkušeností, není schopno plně

chápat, co se s ním děje, a je pro něj velmi těžké se s tímto vyrovnat. Náprava pak rozhodně není snadná a jednoduchá (Archerová, 2001).

Pokud dítě brzy po svém narození utrpí ztrátu, ovlivní to v důsledku všechny složky vývoje dítěte – koordinaci, schopnost učit se, sociální dovednosti, může negativně působit i na výšku a váhu a v neposlední řadě také neurochemická propojení v mozku (Purvis K. B. at. al, 2013).

„*Věk a délka trvání traumatu jsou tedy klíčovými faktory ovlivňujícími následky i možnosti nápravy. Čím je dítě menší a čím déle traumatizující vliv trvá, tím spíše se následky projeví v chování dítěte. Vývoj mozku je kontinuální a plastický proces, což dává naději na kompenzaci poškození vyvolaným traumatem"* (Matoušek, 2013, str. 366).

Primární zkušenost jistého a spolehlivého vztahu je základem pro další rozvoj dětské osobnosti tím, že posiluje: schopnost uchovat si pocit vnitřní jistoty a vyrovnanosti, schopnost udržovat pozitivní vztah ke světu i k sobě samému a schopnost navazovat a udržovat trvalejší a spolehlivé vztahy s lidmi (Vágnerová, 2008).

O důležitosti vztahu dítěte s pečující osobou hovoří např. Matějček a Langmajer při definování syndromu deprivovaného dítěte a pojmu „citové deprivace". Další podstatnou navazující teorií související s tématem náhradní rodinné péče, a v tomto případě pěstounskou péči, je teorie Attachmentu – tj. kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem, té se věnuje John Bowlby.

2.1 Teorie vazby

Jedná se o ústřední pojem definovaný psychiatrem J. Bowlbym (1971), který se dá česky přeložit jako přimknutí. Jde o přimknutí dítěte na pečující osobu, která je zdrojem základní důvěry dítěte v sebe i v jiné lidi včasnou a přiměřenou reakci rodiče na potřeby signalizované dítěte. Tato žádoucí zkušenost je považována za důležitou podmínku zdravého psychického vývoje. Následné oddělení dítěte od tohoto člověka (primární pečující osoba – attachment figure) vyvolává u dítěte stres a ztráta pak žal (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Vazba může mít různé varianty (Ainsworthová in Matoušek, Pazlarová, 2010):

- jistá vazba,
- nejistá vazba,
- nejistá ambivalentní vazba,
- nejistá dezorganizovaná vazba.

2.2 Syndrom deprivovaného dítěte

Vývoj dítěte může být zásadně poškozen, pokud nedochází k dostatečnému uspokojování nejen základních biologických potřeb, ale také potřeb psychosociálních. Psychologové a pediatři říkají, že pro zdravý psychický vývoj dítěte je zásadní naplňování těchto základních potřeb:

- potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších smyslových podnětů,
- potřeba poznávání, experimentování, hraček odpovídajících věku, hry volné, tvořivé i vázané pravidly (takže i nezbytnost prostoru pro sebevyjádření, sebeprojevování, seberealizaci, a dále i prostoru pro fantazii, volný pohyb, pro pěstování zájmů od sportu po odborné koníčky apod.),
- potřeba prvotních citových a sociálních vztahů,
- potřeba jistoty ve vztazích a z ní odvozený pocit základní životní důvěry – bezpečí,
- potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech,
- potřeba vedení, autority, důslednosti ve výchově,
- potřeba v kontaktu v různých podobách (s vrstevníky, s mladšími či staršími dětmi, s dospělými),
- potřeba ženského a mužského vzoru, zkušenosti rodinného života,
- potřeba identity,
- potřeba samostatnosti,
- potřeba společenského uplatnění, sebevědomí a společenské hodnoty,
- potřeba otevřené budoucnosti,
- potřeba spravedlnosti, spravedlivého hodnocení. (Bakalář a Klégrová, 2000 in Konečná, 2012)

Matějíček dále uvádí, že mezi základní psychické potřeby dítěte patří: (potřeba stimulace, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba pozitivní identity, potřeba otevřené budoucnosti, životní perspektivy). Pro zdravý vývoj dětské osobnosti musí být každá z potřeb uspokojována v odpovídající míře po dostatečnou dobu ve správném čase. Jedná se o tyto základní psychické potřeby dítěte. Nenaplnění těchto potřeb může následně vést k psychické deprivaci (Matějček, 1999).

Z psychologického hlediska má závažné důsledky především *citová deprivace* (nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte) a sociokulturní deprivace (nedostatek podnětů podporující rozvoj schopností a dovedností, tj. výchovné zanedbání) (Vágnerová, 2008).

Existují tři základní deprivační situace:

- malé dítěte žije v instituci, kde se mu nedostává mateřské péče a nemá možnost kontaktu s primární pečující osobou,
- dítě žije s matkou nebo náhradní matkou, ale nedostává se mu uspokojivé péče a nemá příležitost být s pečující osobou v přiměřeném kontaktu,
- deprivace vzniká kvůli tomu, že dítě má určité dispozice, které znesnadňují kontakt s matkou či pečující osobou (Matoušek, Pazlarová, 2010, str. 32).

„*Chování deprivovaných dětí je v současnosti označováno rovněž jako reaktivní porucha vazby. Příslušným souborem příznaku je nechutenství, neschopnost přibírat na váze, obtížná uklidnitelnost, nutkavé chování, utlumení sociálních interakcí, nepřiměřené vztahy k cizím osobám"* (Matoušek, Pazlarová, 2010, str. 36).

Diagnostika psychické deprivace je velmi složitá a náročná pro své mnohotvárné projevy podmíněné okolnostmi vzniku, prostředím a samotným dítětem. Zjišťuje se odborným psychologickým vyšetřením v návaznosti na podrobné pediatrické vyšetření a zhodnocení genetických dispozic (Matějček, et al., 2002).

Projevy psychické deprivace jsou různé. U dětí do tří let věku se deprivace projevuje opožďováním celého psychomotorického vývoje. Nápadná je mělkost citů, vztahů a sociálních kontaktů. Jedním z dalších ukazatelů je opožděný vývoj řeči. V předškolním

věku přetrvává u těchto deprivovaných dětí povrchnost citových vztahů a projevuje se značné opoždění řeči, často mají odloženou školní docházku z důvodu nedostatečné školní zralosti. V období školní docházky mají horší prospěch, který neodpovídá skutečnému intelektu dítěte, mají nápadnosti a výkyvy v chování. Mohou se objevit neurotické potíže, prohlubuje se citová otupělost, nedůvěra k lidem, někdy také agresivita. V pubertálním věku se projevují důsledky prožité deprivační situace ve vztahu ke kolektivu, v sociálních interakcích (nespokojenost se sociální pozicí, neadekvátní hodnocení), v posunutí hodnotového žebříčku, někdy to bývají nežádoucí rysy charakteru a zvýšený vznik rizikového chování (alkohol, drogy, automaty, prostituce apod.) (Matějček, et al., 2002).

2.3 Teorie budování identity dítěte

Samotný proces budování identity je velmi náročný proces. Identita je pojem, který poprvé použil Erikson. Zcela vystihující definice identity neexistuje, *„může být však volně přeloženo jako „někam vědomě patřit“, „vědět, kým doopravdy jsem a také tím autenticky být“, „znát své místo a své poslání na světě“, „vědět co chci a čemu věřím“* (Říčan, 2010, str. 112).

Identita je naše subjektivní odpověď na otázku, kdo jsme, co znamenáme pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímáme ve svém sociálním světě. Identita má některé vnější znaky, jako je např. jméno a příjmení, občanský průkaz, cestovní pas, ale také rodinná přízviska a mazlivá pojmenování, kamarádské přezdívky. Patří sem i naše národnost, státní příslušnost. Podstatnou součástí identity je i náš původ, naše životní historie (Matějček, 1999).

„*Potřeba pozitivní identity je jednou ze základních psychických potřeb, které být měly být uspokojovány v dostatečné míře a v konkrétní době, má-li se lidská osobnost správně vyvíjet. Výsledkem uspokojení této potřeby je pozitivní přijetí sama sebe, což se mezi jiný pokládá za jednu ze základních podmínek pro pozitivní přijímání druhých lidí a pro uspokojivé společenské zařazení daného lidského jedince“* (Matějček, 1999, str. 67).

Pro děti v náhradní rodinné péči je důležité, aby dokázaly zpracovat okolnosti svého narození a raného dětství, aby uměly přijmout kořeny, ze kterých vyrůstají. (Zezulová,

2012). Problémovým obdobím je otázka budování identity okolo puberty a adolescence. Toto období v „normálních“ rodinách běží spíše samovolně. Stejná očekávaní však mají i náhradní rodiče v případě přijatých dětí (Klimeš, 2013).

Úkolem náhradního rodiče je dávat dítěti informace objektivní, neutrální formou, aby si vytvořilo obrázek o své minulosti samo (Purvis K. B., 2013). Náhradní rodiče mají pomoci dítěti najít správný a vyrovnaný pohled na sebe sama, aby získalo zdravou identitu přijatého dítěte (Zezulová, 2012).

3 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Tato kapitola popisuje v úvodu, pro které děti se hledají noví rodiče. Dává ucelený popis zprostředkování pěstounské péče dle zákona, uvádí, kdo se může stát pěstounem, co v sobě zahrnuje odborné posuzování a odborná příprava žadatelů o pěstounskou péči.

Děti mají právo na zajištění náhradního rodinného prostředí, a to ty které nemůžou být trvale nebo dočasně vychovávány ve vlastní rodině (dle Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, §1 odst. 1, písm. d)).

Konkrétně specifikovat děti, pro které se hledají noví rodiče, je velmi složité. Vždy se však přednostně hledá náhradní rodina:

- pro děti, které byly opuštěny v době narození nebo později,
- pro děti, které tragicky přišly o své rodiče,
- pro děti, které byly odebrány z péče rodičů pro týrání (psychické, fyzické) či sexuální zneužívání,
- pro děti, které rodiče zanedbávají, nedostatečně o ně pečují, či se starají naprosto nevhodným způsobem,
- pro děti s postižením, o které se rodiče neumí starat, nejsou schopni se naučit o postižené dítě pečovat nebo vůbec nemají se zájem péči o dítě zabezpečovat,
- pro děti, jejichž rodiče mají zájem o dítě pečovat, ale nejsou schopni ať už dočasně či trvale péči o dítě zajišťovat,
- pro děti, u kterých se projevují závažné výchovné problémy a vlastní rodina si s nimi neví rady (Vrtbovská, 2005).

Celý proces zprostředkování pěstounské péče se dělí do několika fází:

- vyhledávání dětí, jejichž právní status a další charakteristiky umožňují umístění do pěstounské péče,
- vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny,
- odbornou přípravu žadatelů k přijetí dítěte do rodiny,
- výběr určitého žadatele stát se pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává,

- zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí).

Součástí tohoto procesu je nejen práce s dětmi, které mají být do náhradní rodinné péče umisťovány, tj. je jim náhradní rodinná péče zprostředkována, ale rovněž práce s osobami, které mají zájem přijmout dítě do náhradní rodinné péče – pěstounské péče (dále jen žadatel/žadatelka) (Analýza NRP v ČR závěrečná zpráva, 2013).

Krajský úřad má dle novelizace lhůtu 6 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence a do 3 let od zařazení žadatele do evidence osob vhodných pro náhradní rodinnou péči možnost zprostředkovat dokumentaci Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně pro zprostředkování pěstounské péče ve vztahu k cizině, pokud k tomuto vyjádřil žadatel souhlas. I přes postoupení dokumentace Úřadu v Brně, Krajský úřad hledá dítěti vhodnou náhradní rodinu, protože dle Úmluvy o právech dítěte a zákona o sociálně-právní ochraně dětí má právo na zajištění náhradní rodinné péče v zemi svého narození (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

3.1 Osoba žadatele o pěstounskou péči

Osobou vhodnou stát se pěstounem může být každá osoba, která splňuje všechny zákonem stanovené podmínky, které jsou uvedené v § 962 odst.1) občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., tj.:

- musí skýtat záruku řádné péče,
- mít bydliště na území České republiky,
- musí se svěřením dítěte do pěstounské péče souhlasit.

V rámci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, v rámci zprostředkování pěstounské péče musí být zjišťováno, zda je osoba svéprávná a bezúhonná.

Pěstounem se může stát také:

- osoba osamělá,
- osoba žijící v partnerském svazku bez uzavření manželství,

- osoba, které nemůže mít vlastní děti,
- rodina s vlastními dětmi,
- rodina s dalšími dětmi přijatými do náhradní rodinné péče,
- osoba ve středním věku, která má přiměřené představy o věku dítěte, které chce do péče přijmout,
- osoba se zdravotními problémy, pokud její zdravotní stav má dobrou prognosu a nijak neomezuje její pečovatelské a výchovné schopnosti (Bubleová a al., 2012).

Kromě výše uvedeného je však potřeba, aby budoucí pěstoun uvážil další skutečnosti, které provází rozhodnutí „stát se“ pěstounem:

- důvody k přijetí dítěte by měly vycházet z jasné, osobní motivace (vnitřního přesvědčení), zaměstnání by mělo stabilně umožňovat finančně zajistit dítě a rodinu (v případě pěstounství spolu s dávkami pěstounské péče),
- pracovní vytíženost by měla poskytovat i dostatek času na výchovu dítěte (zpočátku je nutné, aby jeden z rodičů mohl zůstat s dítětem doma a přizpůsobit svůj život jeho potřebám),
- bytová situace by měla odpovídat potřebám dítěte,
- důležitá je schopnost po duševní i fyzické stránce vychovat dítě,
- věk by měl odpovídat přirozenému poměru mezi rodiči a dítětem,
- podstatná je rovněž schopnost vžít se do cítění a světa dítěte, být tolerantní,
- otevřeně komunikovat s odborníky a nebát se jich zeptat na názor či radu,
- nejdůležitější podmínkou, aby se dítě zdárně vyvíjelo, je pak zajistit mu stabilní rodinné zázemí (nebo bezpečné přechodné rodinné zázemí) (Bubleová et al., 2012).

Prakticky pak osoba starší 18 let, bezúhonná, která projeví zájem o náhradní rodinnou péči, konkrétně pak pěstounství, si podá žádost o zprostředkování k příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Přítomný sociální pracovník oddělení sociálně-právní ochrany dětí Obecního úřadu obce s rozšířenou působností tomuto žadateli poskytne kompletní sociálně-právní poradenství, seznámí jej s celou problematikou pěstounství a jednotlivými fázemi celého procesu zprostředkování pěstounství. Po provedeném sociálním šetření v místě bydliště žadatele je zpracována komplexní zpráva, která obsahuje údaje o osobních, rodinných, majetkových, výdělkových, výchovných poměrech, motivaci a představách o přijatém dítěti. Závěrem je uvedeno, zda příslušné oddělení sociálně-

právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností navrhuje žadatele zařadit do evidence osob vhodných stát se pěstouny. V dalším řízení již žadatelé spolupracují s místně příslušným Krajským úřadem, který zajišťuje prostřednictvím příslušné instituce samotné odborné posouzení a odbornou přípravu žadatelů.

V případě příbuzenské pěstounské péče musí pěstoun splnit podmínku zletilosti, svéprávnosti, bezúhonnosti. Musí být schopen řádné péče a se svěřením dítěte do pěstounské péče musí souhlasit. V případě příbuzných, nemusí tito absolvovat odborné psychologické posouzení a odbornou přípravu. Po nabytí právní moci rozsudku o svěření dítěte do pěstounské péče však musí uzavřít Dohodu o výkonu pěstounské péče. I v případě příbuzenské pěstounské péče je rodina pravidelně kontrolována příslušným pracovníkem oddělení sociálně-právní ochrany dětí a je pěstounovi i dítěti poskytována pomoc a podpora.

3.2 Odborné posouzení žadatelů o pěstounskou péči

Odborné posuzování v sobě zahrnuje vyhodnocování celé řady skutečností zjišťovaných o žadatelích již od prvního okamžiku podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče konkrétnímu obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Odborné posuzování pro účely zprostředkování pěstounské péče obsahuje i posouzení dítěte, kterému se zprostředkovává pěstounská péče (Metodika MPSV č. 7/2009).

Odborný postup při posuzování žadatelů směřuje k odpovědi na dvě základní otázky.

- V první řadě do jaké míry jsou žadatelé způsobilí pro určitou formu náhradní rodinné péče (tj. charakteristika osobnosti, psychického stavu, výchovných zkušeností a schopností žadatelů, stability partnerského vztahu a kvality rodinného prostředí).
- V té druhé se snaží zjistit, do jaké míry jsou žadatelé aktuálně připraveni k převzetí dítěte do péče z hlediska svých vědomostí a výchovných předpokladů (tj. jaké mají představy o dítěti, požadavky a nároky na ně, jaké tolerance jsou schopni, jakou odlišnost dítěte od svých představ by připustili, a z hlediska aktuální rodinné

situace, jaká je motivace jejich žádosti o svěření dítěte do péče, jaké mají materiální podmínky pro přijetí dítěte do rodiny a jaký je jejich aktuální zdravotní a psychický stav) (Metodika MPSV č. 8/2009).

Kromě výše uvedených skutečností se dále zjišťuje bezúhonnost žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiných osob žijících s žadatelem v jedné domácnosti (§ 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny obsahuje rovněž vyjádření dětí žadatele k přijetí dítěte do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost. Posouzení schopností dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny, se děje osobně psychologem, který hovoří s dítětem v jeho přirozeném domácím prostředí (Analýza NRP v ČR závěrečná zpráva, 2013).

Psychologické vyšetření psychologem je zaměřeno diagnosticky a jeho cílem je vyloučit v prvotní fázi žadatele se zjevnými psychopatologickými odlišnostmi, které jsou vylučující pro náhradní rodinnou péči, tito žadatele v přípravě dále nepokračují (Metodika MPSV 7/2009).

Závěrem je vypracována závěrečná psychologická zpráva, jejímž obsahem je vyhodnocena absolvovaná příprava a konečná připravenost žadatelů k přijetí dítěte. Obsahuje stanovisko, zda jsou žadatele doporučování či nikoli (Metodika MPSV 7/2009).

3.3 Odborná příprava žadatelů k přijetí dítěte

Významným hlediskem příprav je zejména obsahová náplň celého procesu, která by měla žadatelům umožnit pochopení smyslu a významu náhradní rodinné péče a na druhé straně odborně a objektivně posoudit vhodnost žadatelů coby náhradních rodičů (Analýza NRP v ČR závěrečná zpráva, 2013).

Důraz je kladen na kvalitní přípravu budoucích rodičů, pěstounů a to pro vytvoření kvalitního systému náhradní rodinné péče, který by vedle intenzívní práce s původní

rodinou ohroženého dítěte měl být jedním z dalších bodů prevence před umisťováním dětí do institucionální péče (Metodika MPSV 7/2009).

Odborné kurzy v Moravskoslezském kraji realizuje pověřená osoba – Centrum psychologické pomoci, které je příspěvkovou organizací kraje (dále jen „CEPP p. o.). Tato organizace zajišťuje celou agendu přípravy a odborného posouzení žadatelů o pěstounskou péči včetně psychologického vyšetření a posudku.

Přípravy vede multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče, probíhají ve skupině maximálně 20 osob. Příprava může být realizována i formou individuálních konzultací. Žadatelé mají možnost vyjádřit se k průběhu příprav. Časový rozsah přípravy je 48 hodin. Obsahem setkávání skupin žadatelů je nejen předávání informací, ale i zapojování interakce a zážitkových technik. Informační bloky zahrnují problematiku vývoje dítěte v ústavním zařízení. Žadatelé mají také možnost navštívit dětské centrum a následně absolvují besedu s reflexí zážitků. V rámci dvou besed se žadatelé osobně setkají se zkušenou adoptivní a pěstounskou rodinou. Jsou obeznámeni se sociálně-právní problematikou, zdravotnickou tématikou, zde jsou zahrnuty zkušenosti pedopsychiatra a je rovněž otevřena otázka genetiky. Žadatelé jsou seznámení s možnostmi další podpory pěstounům, a jsou jim poskytnuty kontakty na podpůrné organizace apod. (Analýza NRP v ČR závěrečná zpráva, 2013).

Žadatelé si z příprav odnesou poznatky a prožitky z tématických okruhů, které zahrnují sebepoznání fyzických osob vhodných stát se pěstounem (např. motivace k náhradní rodinné péči, fungování rodinného systému, očekávání od dítěte svěřeného do péče apod.), jejich rodinného systému a sociálních kontaktů, poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči, včetně specifických potřeb dětí v NRP, osvojení si spolupráce s dalšími odborníky, komunikaci s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot, rozvoj schopností a zájmů dítěte, uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte, styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými a práce s dětmi žijícími v rodině žadatele (§ 3 odst. 1 vyhlášky č. 473/2012 Sb.).

Cílem příprav je poskytnout žadatelům srozumitelnou, pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče. Umožnit jim představit si jak bude jejich rodina fungovat po příchodu dítěte do rodiny. Kromě jiného je důležité v rámci přípravy získat další informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte (Metodika MPSV 7/2009).

4 DÍTĚ V NOVÉ RODINĚ

Domov můžeme charakterizovat jako místo, kde jsme přijímání takoví, jací jsme, kde se nemusíme předvařovat, kde nemusíme nic předstírat. Je to místo klidu a odpočinku. Díky tomu můžeme mít pocit jistoty a bezpečí (Matějček, 1994).

Děti, které ztratily svá původní bydliště, byly odmítnuty svými nejbližšími, nebo musely opustit svou biologickou rodinu, mají díky náhradním rodičům (pěstounům) šanci najít nový domov. Tato kapitola obsahuje skutečnosti, které se týkají procesu adaptace v nové rodině, dalšímu průběhu pěstounské péče a údaje týkající se pěstounské péče v Moravskoslezském kraji.

4.1 Proces adaptace v nové rodině

Dítě si během počátečního období přivyká na nové osoby, prostředí. Stejně tak i náhradní rodiče jsou vystavení velké zkoušce náhradního rodičovství. V období adaptace si k sobě hledají cestu, porozumění, sounáležitost. Pro tyto přijaté děti je příchod do nové rodiny novým začátkem, novou situací, na kterou si zvykají s menším či větším úspěchem. Nová náhradní rodina by se měla snažit, přijatým dětem, poskytnou péči, zázemí, oporu tak, aby byly u dětí naplňovány základní psychické potřeby.

Děti v pěstounské péči kráčejí životem svou jedinečnou cestou. Jedině dítě samotné dovede nejlépe vnímat svou minulost, vždyť také jen ono svou minulostí prošlo. Náhradní rodiče mají respektovat životní příběhy, které si děti s sebou do nové rodiny přinášejí (Purvis K. B. at. al, 2013).

V prvním období při příchodu dítěte do nové rodiny se jedná o období adaptace. V tomto období, ale nemusí se to vždy vztahovat jen na tuto dobu, se mohou náhradní rodiče setkat s různými projevy dětí, které přijali do své rodiny. Tímto může být např.: uzavření se do sebe a odmítavé chování, dělání si zásob jídla, agresivní chování, lhaní, krádeže a opožděná geneze svědomí, slabý oční kontakt, neselektivní náklonnost k lidem, poruchy spánku, pomočování, cucání prstů, kývání se ze strany na stranu, slabá schopnost soustředit se, nečinnost, slabá vůle, nepřizpůsobivost, vzdor apod. (Roháček et al., 2012).

Pro období dospívání a hledání vlastní identity je velmi podstatné, aby náhradní rodiče říkali dětem přijatým do rodiny od samého počátku o jejich původu a jejich rodině nejméně tolik, kolik toho ví jejich okolí. Děti by neměly být zaskočeny a překvapeny nečekanými informacemi. Další zásadou je poskytování informací odpovídající věku a rozumovému vyspění dítěte. Podstatné je, aby všechny informace, které se dítě dovídá, byly podávány citlivě, bez urážlivých a ponižujících podtextů vůči původní rodině a prostředí, ze kterého dítě pochází (Matějček, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, 1994). *„Dostatečné množství a kvalita informací o minulosti, jejich zdravá reflexe, citově bohaté prožívání přítomnosti a vize pozitivní budoucnosti vytvářejí podmínky pro „zakořenění" dítěte v náhradní rodinné péči"* (Škoviera, 2007, str. 125).

Rozhodující pro úspěšnost pěstounské péče může být např.:

- připravenost být tady „pro dítě„ namísto hledání „dítěte pro sebe",
- bezvýhradně přijmou dítě, dávat mu lásku, podporu a harmonické prostředí, a to po krátkou nebo dlouhou dobu, tak jak dítě potřebuje,
- dobrá připravenost pěstouna před přijetím dítěte (vzdělání sociální, právní i odborné, zaměřené na danou problematiku) i jeho celé rodiny včetně vlastních dětí,
- možnost posoudit vlastní motivaci a kapacitu před přijetím dítěte,
- odvaha, trpělivost, promyšlenost a ohled na vlastní kapacitu,
- dobrá znalost situace dítěte, jeho historie, problémů, zdravotního a psychického stavu a prognózy,
- respekt ke zvláštnostem dítěte, neuplatňování vlastních očekávání a ambicí,
- schopnost správně stanovit hranice ve výchově na straně pěstounů,
- správné párování dítěte a pěstounů,
- schopnost poradit se s odborníky,
- v rodině maximálně počet dětí, který umožní, aby byl každému dítěti poskytnut svébytný, autentický, individuální přístup a vztah,
- poruchy chování u dětí v pěstounské péči jsou nejčastěji následkem deprivace v původní rodině a ústavu. Pěstouni by na toto měli být připraveni, aby mohli dítě přijmout, jaké je, a pracovat s ním (Vrtbovská, 2005).

4.2 Další průběh pěstounské péče

Po přijetí dítěte do rodiny jsou pěstouni v kontaktu s klíčovým pracovníkem, kterým je sociální pracovník oddělení sociálně-právní ochrany dětí příslušného úřadu obce s rozšířenou působností. Tato osoba náhradní rodinu navštěvuje v období prvního roku každé 3 měsíce a následně minimálně jedenkrát za půl roku (Metodika MPSV 5/2009). Úkolem klíčového pracovníka je nejen vedení individuálního plánu, ale také vytvoření vztahu s dítětem, posouzení jeho potřeb a přispět k dosažení těchto potřeb. Podílí se na plánování dohod, jejich obsahu, je poradcem pro dosažení celkové pohody dítěte (WHEAL, 2003).

V rámci svých návštěv sleduje vývoj situace, podporuje rodinu i dítě včetně biologických dětí v rodině. Navrhuje možnosti, jak adaptační proces zvládnout a rodinný systém stabilizovat (Metodika MPSV 5/2009).

Cílem návazné péče má být pomoc ke zvyšování kompetencí a stabilizaci rodinného systému, preventivní péče, edukace pěstounů, nabídka služeb a forem pomoci (jako např. supervize, odlehčující péče, terapeutické služby apod.), podpora komunikace s biologickou rodinou (Metodika MPSV 5/2009).

Děti jsou umístěny v náhradní péči z vážných důvodů. Velká většina z nich má za sebou těžce traumatizující zážitky, které se projevují mj. poruchami chování, někdy i závažného typu. Profesionální péče kvalifikovaných pěstounů (ve spojení s dalšími odborníky) mu může pomoci tuto zátěž překonat. Nevhodná péče v pěstounské rodině či v ústavu jí může ještě zhoršit (Vrtbovská, 2005).

V rámci novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí je poskytována pěstounům a pěstounským rodinám větší podpora a to nejen finanční, ale také podpora odborná. Zákon o sociálně právní ochraně dětí ukládá povinnost pěstounům uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče, a to buď s Krajským úřadem, Obecním úřadem obce s rozšířenou působností nebo s pověřenou osobou, která má k uzavírání dohod pověření od příslušného Krajského úřadu. (vzor Dohody je k dispozici v příloze)

Dohody o výkonu pěstounské péče ukládají pěstounům práva a povinnosti dle § 47a zákona o SPOD č. 359/1999 Sb..

Osoba pečující, jak je pěstoun v rámci nového zákona označován má nárok:

- na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě, která spočívá především v zajištění krátkodobé péče po dobu, kdy osoba pečující je dočasně uznána práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké, při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí nebo při úmrtí osoby blízké,
- na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě starší 2 let, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v daném roce,
- na zprostředkování odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců, právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti vzdělávání,
- na pomoc při zprostředkování kontaktu dítěte s biologickou rodinou.

Zároveň však musí plnit určité povinnosti, mezi které patří:

- povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
- povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí dle § 19 odst. 6 zákona o SPOD,
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, pokud soud nestanovil jinak (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Krajský úřad Moravskoslezského kraje konkrétně zprostředkovává další podporu pěstounům v rámci víkendových rodinných pobytů. CEPP p.o. realizuje semináře pro pěstouny a organizuje 1x měsíčně setkání svépomocné skupiny (Analýza NRP v ČR závěrečná zpráva, 2013).

4.3 Pěstounská péče v Moravskoslezském kraji

V současné době je v Moravskoslezském kraji celkem **1 272** pěstounských rodin, které uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče. Kromě 12 místně příslušných úřadu obcí s rozšířenou působností, které uzavřely dohody s celkem 642 rodinami, uzavřelo celkem 8 rodin dohodu s místně nepříslušnými obecními úřady obcí s rozšířenou působností. Osoby pověřené k výkonu SPOD a k uzavření dohody o výkonu pěstounské péče v rámci Moravskoslezského kraje uzavřelo dohodu s 606 rodinami a 16 rodin uzavřeno dohodu s pověřenou osobou mimo Moravskoslezský kraj. Celkem bylo na dohody vyplaceno 61.056.000,- Kč na podporu pěstounských rodin a pěstounské péče (údaje poskytnuté Krajským úřadem Moravskoslezského kraje v Ostravě).

Dohody o výkonu pěstounské péče v rámci Moravskoslezského kraje sepisují například Centrum psychologické pomoci, Bunkr o.p.s, Slezská diakonie, Dobrá rodina o.p.s. poskytující pěstounům, dětem svěřeným do náhradní rodinné péče pomoc, podporu a doprovázení.

Jednotlivé organizace pro své pěstounské rodiny, se kterými uzavřeli dohodu o výkonu pěstounské péče, nabízí služby v různém rozsahu a kvalitě a mohou se tedy výrazně lišit. Pěstounské rodiny se tak mohou rozhodovat, co jim lépe vyhovuje. Jako příklad je možné uvést:

- organizaci CEPP, p.o., která kromě odborného posouzení rovněž může uzavírat již zmíněné dohody a svým klientům nabízí víkendové pobyty a odborné služby psychologů, kteří pěstouny znají osobně již z období posuzování a příprav k přijetí dítěte do rodiny a mohou tak lehce navázat na další spolupráci,
- organizace Bunkr, o.p.s. svým zaměřením více vyhovuje rodinám, které využívají pravidelná klubová setkání pěstounských rodin tzv. „čaje o páté“, kdy v rámci tohoto setkání mají krátké přednášky na aktuální témata, které pěstouny trápí a mají zájem je řešit. Kromě klubového setkávání nabízí odborné poradenství PET Týmu (psychologa, etopeda, terapeuta) a to nejen pro své klienty, ale i pro širokou veřejnost, která má potřebu tuto službu využít,

- Slezskou diakonii, která nabízí standardně služby uvedené v rámci zákona a to formou přednášek či víkendových pobytů. Svým obsahem a křesťanským zázemím je využívána hodně pěstouny věřícími a křesťansky zaměřenými.

5 MOŽNÉ DŮVODY SELHÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Obsahem této kapitoly jsou možné důvody ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti. Problém neúspěšné pěstounské péče bude rozebrán ze tří možných hledisek a to z pohledu pěstouna, dítěte a sociálních pracovníků, psychologů a dalších osob zprostředkovávajících náhradní rodinnou péči. Tyto zdroje se samozřejmě vzájemně nevylučují, ale vzájemně se prolínají (Klimeš, 2013).

5.1 Selhání na straně pěstounů

Specifikovat problémy, které mohou vést k selhání pěstounské péče na straně pěstounů, nelze zcela vždy jednoznačné.

Rizikovými faktory, které mohou být důvodem k předčasnému ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti, jsou např.:

- věk na straně náhradních rodičů nad 50 let a s tímto související generační rozpory mezi pěstouny a dětmi,
- zdravotní stav náhradních rodičů, jeho zhoršení, které může být důvodem vyhrocení situace v rodině, a také nově vzniklé tělesné či psychické onemocnění a stavy. Tyto skutečnosti mohou vést k znesnadnění či znemožnění plnění rodičovských funkcí (dočasně nebo trvale),
- osobnost náhradních rodičů (labilní, impulzivní, úzkostný),
- závislost náhradního rodiče, alkoholová či jiná (drogová, hráčská…), která může ovlivňovat plnění rodičovských funkcí,
- manželská či partnerská krize,
- rozchod partnerů, manželů,
- minimální či žádné dosavadní zkušeností s péčí a výchovou dítěte, nejednotnost a nevhodné výchovné metody, neadekvátní nároky kladené na dítě,
- nezvládnutí některých významných období ve vývoji dítěte,
- týrání dítěte, zneužívání dítěte, zanedbávání, domácí násilí v náhradní rodině,
- nejasná motivace k pěstounství,

- preferování osobních zájmů a jejich upřednostňování před zájmy a potřebami dítěte,
- nerespektování principu pravdy ve výchově,
- nepřijetí dítěte biologickými potomky nových rodičů nebo i dalších nevlastních sourozenců případně nepřijetí dítěte novou širší rodinou,
- upřednostňování vlastních potomků nebo naopak nedocenění zájmů, potřeb a názorů vlastních či dříve přijatých dětí žijících v náhradní rodině,
- emocionální nepřijetí dítěte,
- nezvládnutí kontaktů svěřeného dítěte s jeho původní rodinou a dalšími osobami (KOVALČÍKOVÁ, 2010, č. 9, s. 17-21).

Problémy mohou také nastat, pokud náhradní rodiče přepínají své síly, kapacita rodiny je malá či se jedná o malou osobnostní flexibilitu, náhradní rodiče se fixují na sanaci citových potřeb předškolních dětí a opomíjí jiné potřeby či vývojové fáze (školní věk a puberta), nejsou schopni pracovat s odlišnou identitou dětí, nemají pochopení pro odlišné citové stavy dětí s citovou deprivací a pro přílišný stud a neschopnost se obrátit na odborníky. Velký problém je neporozumění pěstounů dětem, které jsou často citově deprivované a s neurotickými příznaky. Tyto jevy bývají ještě násobeny, když je dítě řeší impulzivitou a agresí, domácími krádežemi a jinými projevy, které jdou daleko za toleranční meze pěstounů (Klimeš, 2013).

Často dostanou náhradní rodiče pravdivé informace o dalším vývoji dítěte, jeho intelektových možnostech a zdravotním stavu, které sice při přijetí dítěte berou na vědomí, ale věří, že právě jejich péče, pečlivá výchova plná porozumění, lásky, obětavosti, podnětného prostředí apod. vše změní k lepšímu a jejich přijaté dítě nakonec zvládne absolvovat základní školu a ukončit nejlépe střední školu maturitou. Podle tohoto očekávání pak s dítětem jednají, vystavují je nepřiměřenému nátlaku a vzbuzují jeho obranné tendence, jež dále roztáčejí koloběh nešťastných příčin a následků. Tento rodičovský postoj bývá jedním z nejčastějších zdrojů nesnází ve vztahu a následně může vést k úplnému selhání (Matějček, 1999).

Pro pěstouny je důležité, aby přijali své náhradní rodičovství, nebáli se o lásku dítěte, nebáli se na sobě pracovat, sdělovali a nezatajovali pravdu, dítě vědělo o sobě více než ostatní, že nestačí sdělit, ale je třeba sdílet, že dítě není z nás, ale je naše, že s horším je

lépe počítat a lepším se nechat překvapit a o původních rodičích sdělovat jen to dobré (Matějček, Dytrych, 1997).

5.2 Selhání na straně dítěte

Problémy na straně dětí bývají často způsobeny špatnou péči biologickými rodiči. Negativní vliv má na děti pobyt v ústavním prostředí, který byl prokázán studiemi (Langmajer, Matějček apod.). Na neúspěšnou pěstounskou péči může mít rovněž vliv emocionální labilita citově deprivovaných dětí, poruchy chování, příslušnost k etniku, zdravotní stav dítěte, jeho zdravotní handicap a genetické predispozice (Klimeš, 2013).

Dítě se v průběhu života (s rozvojem psychických kompetencí) učí rozlišovat žádoucí a nežádoucí chování i vhodnost jednání ve vztahu k určité situaci. Příčiny vzniku poruchového chování jsou multifaktorní, a tyto pak mohou být biologické či sociální působící ve vzájemné interakci (Vágnerova, 2008).

Důvodem nežádoucího chování může být potřeba stimulace, potřeba citové jistoty a bezpečí, potřeba seberealizace, potřeba úniku z aktuálně tíživé, ohrožující situace, potřeba získat žádoucí materiální prostředky (Vágnerova, 2008). Některé poruchy chování mohou být podmíněné původní biologickou rodinou (Marxtová, 2007).

K výchovným problémům pak může docházet především jako následek citového strádání, poruch sebehodnocení či celkové osobnostní bezradnosti dítěte. Odchylky v chování mohou být z počátku pouze nepatrné, jedná se např. o nevhodné chování u stolu, nezdvořilost, netolerance, neúcta k dospělým, vulgarita. V průběhu se pak mohou vyvíjet projevy nápadnější a závažnější. Dítě je např. arogantní, dopouští se krádeží, odmítá se připravovat do školy, neuznává výchovné autority, účelově a záměrně lže, chodí za školu, užívá alkohol a návykové látky (Frank, 1996).

Pokud se projevy jako agrese, vandalismus, porušování pravidel, krádeže a lhaní projevují častěji, mohou být označeny jako porucha chování, pokud trvaly opakovaně minimálně po dobu šesti měsíců (Ptáček, 2006).

Vágnerová definuje poruchy chování: „ *jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuálně na úrovni svých rozumových schopností“* (Vágnerova, 2008, str. 779).

Nejčastějšími výchovnými problémy, se kterými se mohou pěstouni setkat, v rámci péče o svěřené děti jsou např.:

Lhaní je to jeden ze způsobu úniku z nepříjemné situace, ve které se dítě nachází a kterou nedovede vyřešit jinak. Posuzuje se četnost, frekvence a účel, který dítě ke lhaní vedl. Pokud je lhaní trvalejším rysem, hovoříme o patologické lhavosti (Vágnerová, 2008).

Záškoláctví je velmi častým problémem dětí. Vyskytuje se až u dvou třetin dětí (Metodika MPSV 10/2009). Bývá spojováno s negativním postojem ke škole a může být reakcí na školní neúspěchy. Důležitým faktorem je četnost, plánovitost a způsob provedení. Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišného socializačního vývoje a neschopnost dítěte akceptovat autority a normy (Vágnerová, 2008).

Útěky: reaktivní, impulzivní jsou zkratkovitou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Dítě má většinou přání vrátit se zpět domů. *Chronické* pak bývají často plánované a opakované. Důvodem jsou většinou dlouhodobé problémy. Dítě nemá většinou zájem vrátit se zpět domů (Vágnerova, 2008).

Toulání je charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova, které většinou navazuje na útěky. Toulání bývá spojováno s dalšími variantami poruchového chování, např. krádeže, prostituce apod. (Vágnerova, 2008).

Krádeže lze chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení jednoho z práv druhého člověka nebo společnosti. Rozlišujeme různé typy, kdy dítě krade pro sebe, pro druhé, dítě krade, aby demonstrovalo své kompetence, dítě krade s partou nebo pro partu (Vágnerova, 2008).

Šikana porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno omezováním základních práv ostatních prostřednictvím nepřiměřených prostředků (Vágnerova, 2008).

5.3 Selhání na straně „profesionálů“

Sociální pracovníci, psychologové a další osoby zprostředkovávající náhradní rodinnou péči mohou nevhodným jednáním, načasováním, mohou mít vliv na neúspěšnost pěstounské péče (Klimeš, 2013).

Dalšími faktory, které mohou mít vliv na ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti, mohou být:

- neúplné, nedostatečné či zkreslené informace týkající se dítěte ze strany pracovníků úřadu či zařízení,
- nedořešená administrativně právní situace,
- chybné posuzování osobností žadatelů o náhradní rodinnou péči,
- nedostatečná či neodborně vedená příprava náhradních rodičů či „překotná“ náhradní rodinná péče,
- nedostatečná, nedosažitelná, nefunkční či neexistující síť následných služeb odborné pomoci náhradním rodičům (KOVALČÍKOVÁ, 2010, č. 9, s. 17-21).

6 VÝZKUMNÁ ČÁST

Případy, kdy pěstounské péče selhala, a dítě se vrátilo zpět do zařízení, před dosažením zletilosti jsou poměrně častým jevem. Dlouhodobé srovnání, zda se četnost těchto případů zvyšuje, snižuje či dlouhodobě stagnuje, lze provést jen od roku 2006, kdy MPSV vydává statistickou ročenku. Ve statistické ročence MPSV je zaznačen počet ukončených pěstounských péči, zda byly na návrh pěstouna, OSPOD či z jiného důvodu. Jsou zde zahrnuty i počty dětí, kdy pěstounská péče byla převedena právní cestou na poručenskou péčí. V rámci statistik Krajských úřadů, statistik MPSV jsou evidovány různé jevy související s pěstounskou péčí. Údaje týkající se délky trvání pěstounské péče, věku dětí v pěstounské péči, případně důvody ukončení není evidováno žádnou z institucí tj. OSPODy, dětskými domovy, výchovnými ústavy, diagnostickými ústavy a Krajským úřadem Moravskoslezského kraje v Ostravě. Svou výzkumnou část jsem proto zaměřila na mapování důvodů, pro které byly pěstounské péče ukončeny před dosažením zletilosti dítěte.

6.1 Cíle výzkumu

Cílem mého výzkumu je mapování důvodů, které vedly k ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte v rámci Moravskoslezského kraje. Tento cíl byl dále rozpracován do dílčích cílů.

V rámci dílčích cílů jsem se zaměřila na to, zda častěji selhává pěstounská péče u chlapců nebo dívek. Za podstatné také považuji zkoumat, zda je častěji ukončená pěstounská péče zprostředkovaná krajským úřadem ve vztahu k důvodům selhání, kdy pěstouni jsou odborně posuzování a připravování na výkon pěstounské péče či častěji selhává příbuzenská pěstounská péče, kdy pěstounem je osoba blízká dítěti. Zanedbatelná není ani informace týkající se rizikové věkové hranice dětí, u kterých nejčastěji dochází k selhání pěstounské péče ve vztahu k důvodům, které k tomuto selhání vedou. Zda je dětem při příchodu do zařízení z neúspěšných péčí poskytována odborná pomoc a zda tato může souviset s četností, kolikrát bylo dítě z neúspěšné pěstounské péče vráceno opakovaně z předčasně ukončené pěstounské péče.

Výsledky výzkumu mají dát ucelený náhled na problematiku neúspěšných pěstounských péčí, které byly ukončeny před dosažením zletilosti dítěte v rámci Moravskoslezského kraje.

6.2 Formulace otázek a hypotéz

Hlavní výzkumná otázka (HVO): Z jakých důvodů nejčastěji pěstounská péče selhává?

Hlavní hypotéza (HH): Důvodem selhání pěstounské péče, a její ukončení před dosažením zletilosti, jsou výchovné problémy dítěte, které se nejčastěji objevují v období dospívání dítěte.

Vedlejší výzkumné otázky a hypotézy (VVO a H)

VVO 1: Mají důvody selhání pěstounské péče souvislost s pohlavím dítěte?
H1: Častěji selhává pěstounská péče z výchovných důvodů u chlapců.

VVO 2: Souvisí důvody selhání pěstounské péče s typem pěstounské péče?
H2: Nejčastěji pěstounská péče selhává z výchovných důvodů, a to u pěstounské péče příbuzenské, která není zprostředkována Krajským úřadem.

VVO 3: Je častěji odborná pomoc poskytována dětem, které jsou vráceny z neúspěšné pěstounské péče z důvodů výchovných problémů?
H3: Častěji je odborná pomoc poskytovaná dětem, u kterých pěstounská péče selhala z důvodů výchovných problémů.

VVO 4: Souvisí typ pěstounské péče s opakovaným selháním pěstounské péče?
H4: Opakovaně jsou děti z neúspěšné pěstounské péče vráceny v případě pěstounských péčí zprostředkovaných krajským úřadem.

6.3 Operacionalizace

„Operacionalizace je postupem, který v kvantitativním výzkumu vede od hypotéz k ukazatelům, tedy postupné snižování úrovně definování jevu z teoretické na empirickou úroveň. Operacionalizace vychází z pojmů, ze kterých se skládají hypotézy a které označují sledované jevy“ (Durynek, Komárková, Kašparová, 2001).

HH: Důvodem selhání pěstounské péče, a její ukončení před dosažením zletilosti, jsou výchovné problémy dítěte, které se nejčastěji objevují v období dospívání dítěte.

Děti umístěné do náhradní rodinné péče si sebou nesou vyšší riziko poruch chování a emocí v dětství a adolescenci. Zejména pak v době rané adolescence, kdy plně chápou význam umístění do náhradní rodiny, tj. že byl „odmítnut“, „odložen“ svými biologickými rodiči. (Ptáček, 2011, str. 2)

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo své metodické doporučení k práci s dětmi s výchovnými problémy, kdy jednak definuje, na které děti se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje (děti uvedeny v § 6 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů) a jednak specifikuje typy problémů s chováním (jako záškoláctví, nezájem o výuku, krádeže, kouření, verbální agrese, neúcta k učitelům fyzická agrese, šikanování, pití alkoholu, fetování, mravnostní problémy, sklon k hazardu) (Metodika MPSV 10/2009).

Dospívání: zahrnuje období do 10-18 let věku dítěte. „*Období dospívání je charakterizováno přechodem mezi dětstvím a dospělostí. V této době dochází k celkové, tělesné i psychické, proměně“* (Vágnerová, 2012).

Jednotlivé odpovědi týkající se důvodů ukončení pěstounské péče byly shrnuty do jednotlivých okruhů, opakující se odpovědi jsou uvedeny ve výčtu jen jednou.

Rodinné důvody zahrnují tyto odpovědi:

- pěstounská péče byla ukončena na žádost pěstouna, který si po smrti manželky našel novou partnerku, a ta dítě neměla ráda,

- pěstouni uvedli jako důvod vráceni dítěte zpět do zařízení špatný zdravotní stav nezletilého, vadili jim zejména ploché nohy, křivé nohy i páteř a časté záněty průdušek,
- pěstounka ztratila zájem, oboustranné rozčarování,
- narušení vzájemného vztahu s pěstouny a nedorozumění, dívku to táhlo k bratrovi v dětském domově,
- nesoulad s pěstounkou, která původně žádala o dívku, ale byl jí svěřen sourozenecký smíšený pár, (pěstounská péče byla ukončena na žádost dítěte), sourozenci byli rozděleni navzdory doporučení OSPOD.
- příliš mnoho dětí v domácnosti (pěstounka měla 4 svoje děti a na přijaté dítě nebrala ohled),
- manžel si našel milenku a manželka si myslela, že když budou mít děti, manžel se s milenkou rozejde, nestalo se tak, manželé se rozvedli a děti se vrátily zpět do dětského domova,
- neshody s přítelkyní pěstouna,
- dítě se nesžilo s pěstouny,

Výchovné problémy zahrnují tyto odpovědi:

- výchovně náročný chlapec, obvinil pěstouna z pohlavního zneužívání (nebylo prokázáno),
- výchovně náročný, inteligentní, často hospitalizovaný v psychiatrické nemocnici
- nerespektování autority pěstounů, lhaní, časté konflikty v domácnosti, nevhodná parta, útěky z domova,
- závažné výchovné problémy,
- děti přestaly respektovat výchovnou autoritu pěstounky,
- nezvladatelnost, drobné krádeže, agresivní chování (v dětském domově dítě v naprostém pořádku, běžné zlobení),
- nerespektování autority pěstounů, lhaní, časté konflikty v domácnosti i s dalšími dětmi v rodině,
- problémy v období adaptace,
- výchovné problémy,
- domácí krádeže, toulky, nerespektování autorit, útěky, krádeže,
- záškoláctví, útěky, drogy,
- dítě nedocházelo do školy, nerespektovalo autoritu,

- domácí krádeže, páchání provinění (jedná se o čin, osoby mladší 15 let, který by byl jinak trestným činem), zneužívání návykových látek,
- domácí krádeže, záškoláctví, zneužívání návykových látek, toulky, útěky, sebepoškozování,
- domácí krádeže, nerespektování autorit, vulgarita, závadová parta,
- záškoláctví, nerespektování autorit, lhaní, útěky,

Týrání, fyzické násilí:

- velmi necitlivé zacházení s dětmi, psychické týrání, bezproblémové dítě bylo hospitalizováno v psychiatrické nemocnici, velmi konfliktní pěstouni, kteří dle názoru dětského domova neměli být nikdy zařazeni do evidence vhodných žadatelů,
- podezření na týrání nezl. dětí, mateřská škola dala podnět na policii ČR,
- podezření na týrání, pěstoun byl odsouzen do výkonu trestu odnětí svobody,
- týrání – pěstounka byla pravomocně odsouzena,
- fyzické násilí, bití, tělesně postižená dívka vykazovala známky týraného dítěte,
- fyzické násilí, pěstounka odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody,
- v péči pěstounky s nepřiměřenými nároky, přísná, velmi surově děti fyzicky trestala, za své jednání byla odsouzená k výkonu trestu odnětí svobody,

Nevhodné výchovné metody:

- pěstounka sama požádala o ukončení, k dítěti se chovala velmi necitlivě, dítě citově velmi strádalo,
- nevhodné výchovné metody, neschopnost pěstounů zvládnou péči o 3 děti, nedostatek zkušeností s výchovou dětí, nerespektování potřeb dětí,
- vzájemné nedorozumění, výčitky ze strany pěstounů, vysoké nároky neumožnění realizace vlastních zájmů a aktivit,

Na žádost dítěte:

- na žádost dětí, které uváděly, že se v rodině nemají dobře,
- dítěti se v pěstounské péči nelíbilo a chtělo zpět do dětského domova,
- nezl. dítě samo požádalo o umístění do zařízení, konflikt mezi pěstouny a dítětem
- na žádost dětí,

Na podnět OSPOD

- Městský úřad podal návrh na zrušení pěstounské péče, pěstounka souhlasila,

Nevhodné umístění dítěte:

- nevhodné umístění dítěte do pěstounské péče, měli nemocnou dceru, které chtěli pořídit kamaráda. Dítě bylo problémové, s obou stran osiřelé děti, silně citově deprivované. Pěstouni chtěli pomoci sobě a ne dítěti,

Nezvládnutí pěstounské péče, neochota požádat o pomoc:

- nezvládnutí pěstounské péče pěstouny, narušení celé rodiny, narušení manželského soužití, neochota požádat o odbornou pomoc při řešení problémů,
- nezvládnutí pěstounské péče, dítě šlo do péče ihned bez bližšího poznání, dítě problémové, v době problémů pěstouni nežádali o odbornou radu a pomoc,
- v době puberty dítěte pěstouni nezvládli výchovné problémy, dítě problémové,
- pěstounka nezvládla péči,
- pěstounka požádala o zrušení pěstounské péče, nezvládala výchovu s ohledem na zdravotní stav,
- pěstouni uvedli, že na dítě nestačí,

Násilné chování, sex. obtěžování:

- v péči prarodičů docházelo k sexuálnímu zneužití (prokázáno), násilnému chování,

Měřeno pomocí otázky v dotazníkovém šetření: č. 2., č. 3, č. 4 a č 5.

K H1: Častěji selhává pěstounská péče z výchovných důvodů u chlapců.

Matoušek s Kroftovou uvádějí ve své knize „Mládež a delikvence“ z roku 2003, že delikvence dívek (osob mladších 18 let) je nižší než u chlapců. K tomuto doplňuje, že dívky jsou ve většině společností pod větší kontrolou ze strany rodičů, učitelů i dalších dospělých než chlapci. V rámci statistik (Čírtková 1997 in Matoušek, 2003) je viditelné, že průměrný poměr stíhaných mužů k ženám je 4:1. Před soudem stane šestkrát více obžalovaných mužů než žen. Poměr uvalených trestních vazeb je 20:1 a ve výkonu trestu je poměr mužů a žen 30:1.

Pohlaví
- dívka
- chlapec

Měřeno pomocí otázky v dotazníkovém šetření: č. 1 a č. 5.

K H2: Nejčastěji pěstounská péče selhává z výchovných důvodů, a to u pěstounské péče příbuzenské, která není zprostředkována Krajským úřadem.

Pěstounská péče příbuzenská: Dle § 953 občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a tato osoba se svěření dítěte souhlasí. Přitom dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. Tato osoba nepodléhá klasickému systému odborného posouzení a následné odborné přípravy.

Podle ustanovení § 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Odborná příprava žadatelů může mít důležitý vliv na utváření jejich představ o budoucí pěstounské péči a dát tak dopředu podstatné informace, znalosti a dovednosti, které budou potřebovat budoucí jako náhradní rodiče při péči o přijaté dítě. Osoby, které žádají o pěstounství prostřednictvím Krajského úřadu, by měly být na svou roli osoby pečující řádně a kvalitně připraveny, aby zvládaly všechny úskalí této náročné pozice.

Měřeno pomocí otázky v dotazníkovém šetření: č. 5 a č. 6.

K H3: Častěji je odborná pomoc poskytovaná dětem, u kterých pěstounská péče selhala z důvodů výchovných problémů.

Poskytování odborné pomoci dětem v rámci přijetí dítěte do zařízení a jeho pobytu v něm není zákonem blíže specifikováno. Zařízení postupují především dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. V § 2 odst. 2 je uvedeno, že zařízení poskytují péči jinak poskytovanou osobami odpovědnými za výchovu dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Zařízení poskytuje speciálně pedagogické a psychologické služby také ambulantní formou, a to dítěti, které pobývá mimo zařízení podle § 23 odst. 1 písm. a) až c). Účelem je pak poskytovat preventivně výchovnou péči, a tím zejména předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo

odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte (Zákon 109/2002 Sb.).

Za odbornou pomoc je v rámci výzkumu považována odborná pomoc formou specializovaných, odborných pracovníků v rámci zařízení, jako jsou psychiatři, psychologové, speciální pedagogové, případně odborníci mimo zařízení, kde bylo dítěte umístěno.

Měřeno pomoci otevřené otázky v dotazníkovém šetření: č. 7 a č. 8.

K H4: Opakovaně jsou děti z neúspěšné pěstounské péče vráceny v případě pěstounských péčí zprostředkovaných krajským úřadem.

V praxi se stává, že jsou děti opakovaně vráceny různými pěstounskými rodinami, které péči o více problémové děti nezvládají.

Odpověď „ne“ označuje, že se dítě z neúspěšné pěstounské péče vrátilo v jednom případě. Položka „ano“ tedy v rámci prováděného výzkumu znamená, že bylo dítě vráceno z pěstounské péče, která byla neúspěšná vícekrát.

V rámci výzkumu bude porovnáváno, zda jsou děti opakovaně vráceny v případě pěstounských péči příbuzenských či zprostředkovaných.

Měřeno pomoci otázky v dotazníkovém šetření: č. 6 a č. 8.

6.4 Objekt zkoumání

Moravskoslezský kraj je rozdělen na okresy – Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava a Ostrava-město. Tvoří jej 22 správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Rozloha kraje je 5 427 km2. Počet obyvatel kraje je 1 243 220 a patří tak mezi největší kraje v ČR.

Dotazníkové šetření jsem prováděla dotazováním v jednotlivých zařízeních specifikovaných v § 2 odst. 1 v bodech a) až d), dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů v rámci území Moravskoslezského kraje. V rámci výzkumu jsem oslovila celkem 25 zařízení.

Výběr subjektů, které jsem oslovila, byl veden mou snahou o zajištění co možná největšího vzorku vypovídající o situaci neúspěšných pěstounských péče v rámci našeho kraje. Proto jsem oslovila všechny zařízení v rámci Moravskoslezského kraje. Jednalo se o výběr nenáhodný, účelový výběr (Surynek at al, 2001).

Do mého průzkumu se zapojily všechny oslovené zařízení. Zpětnou vazbu podaly všechny zařízení a to prostřednictvím sociálních pracovníků, s tím, že v 9 zařízeních se s případem vrácených dětí z neúspěšné pěstounské péče nesetkali, a proto nemohli dotazníky zpracovat. Celkem 15 zařízení poskytlo 74 vyplněných dotazníků. Dotazníky z Diagnostického ústavu pro mládež Ostrava-Kunčičky, jsem měla možnost si vyplnit osobně v zařízení, jednalo se celkem o 45 dotazníků.

Dotazníky byly pečlivě a v některých případech velmi podrobně vyplněné a proto mohly být pro zpracování výzkumu všechny použity. Celkem jsem získala 119 dotazníků dětí, u kterých pěstounská péče selhala v období od roku 2003-2013.

6.5 Metodologie výzkumu

Výzkum byl realizován formou kvantitativního výzkumu. *„Výzkum lze charakterizovat jako proces vytváření nových poznatků. Jedná se o systematickou a naplánovanou činnost, která je vedena snahou zodpovědět kladené výzkumné otázky a přispět k rozvoji daného oboru.“* (Hendl, 2012, str. 28)

„Konkrétně pak zvolený kvantitativní výzkum probíhá strukturovaně, používá deduktivní postupy vědecké metody. Soustřeďuje se na popis variability předem definovaných proměnných, které vymezují, co budeme pozorovat a zachycovat. Cílem je testování hypotéz a teorií“ (Hendl, 2012, str. 61).

Použitou metodou sběru dat bylo písemné dotazování, nástrojem pak dotazník (viz. Příloha č. 1). Dotazník je jednou z metod kvantitativního výzkumu. Jedná se o formulář, pomocí kterého se zjišťují data od dotazovaných subjektů. Může mít podobu papírovou i elektronickou.

Jednotlivé dotazníky, jsem odesílala od počátku měsíce června 2013 do července 2013, poslední vypracovaný dotazník mi byl ze zařízení doručen na mou adresu koncem září 2013. Dotazníky jsem odesílala po telefonické dohodě, formou e-mailu, konkrétním sociálním pracovníkům. Na vyplnění dotazníků měli dostatek času. Pracovníky jsem nelimitovala dobou zpracování.

V případě Diagnostického ústavu Ostrava jsem si dotazníky vyplňovala sama. Využila jsem metodu analýzu dokumentů. Jde o metodu, kdy je využito informací z jakýchkoliv dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem daného výzkumu. Záznamem mohou být psané dokumenty nebo jakékoliv materiální stopy lidského chování. (Hendl, 2012)

Obsahově měl dotazník pouze 8 otázek. Volila jsem co nejmenší rozsah a díky tomuto jsem časově příliš nezatěžovala konkrétní pracovníky, kteří se zpracováním dat zabývali. Formulacím otázek jsem byla schopna navíc získat údaje, které nebyly obsahem dotazníku a to, věk dítěte při umístění do pěstounské péče a věk dítěte při ukončení pěstounské péče. Otázky byly v případě č. 1 a 6 uzavřené, v případě otázek č. 2, 3, 4, 5, 7, 8 otevřené. (viz. příloha č. 1)

Pro ověření vhodnosti a účelnosti otázek vypracovaného dotazníku, jsem požádala pracovnici dětského domova ve Frýdku-Místku o vyplnění pilotního dotazníku. Získaná data jsem analyzovala prostřednictvím statistického programu IBM SPSS 16.0 a dále interpretovala.

Při zpracování dat jsem použila třídění 1. stupně, kdy se jedná o jednorozměrnou analýzu „jde o proces základního popisu datového souboru, založeného na rozdělení četností různých variant hodnot pro zkoumanou proměnnou a na výpočtu jejích souhrnných charakteristik“ (Vondroušová, 2013, str. 86). Rozdělení četností jednotlivých kategorií dané proměnné lze zobrazit prostřednictvím frekvenční tabulky. V rámci výzkumu bylo

použito i třídění 2. stupně, kdy se hovoří o dvourozměrné (bivariační) analýze, která představuje analýzu kategorizovaných dat a jejich vzájemných závislostí. Podstata tohoto třídění spočívá v tom, že třídíme rozložení variant znaku jedné proměnné podle rozložení variant znaku druhé proměnné“ (Vondroušová, 2013). „Procedura, kterou vztah dvou kategorizovaných proměnných zkoumáme se nazývá křížová tabulace (Crosstabulation), neboli vytváření kontingenčních tabulek. Součástí kontingenčních tabulek je i Chí-kvadrát - test nezávislosti. Podstatou testu je testování nulové hypotézy H_0, že v kontingenční tabulce je řádková a sloupcová proměnná nezávislá (alternativní hypotéza H1 by zněla, že v kontingenční tabulce je řádková a sloupcová proměnná závislá)“(Vondroušová, 2013, str. 185-193)

Díky odpovědím sociálních pracovníků dotazovaných zařízení jsem získala obraz o tom, jaké jsou nejčastější důvody a ve kterém životním období dítěte nejčastěji pěstounská péče selhává.

Touto cestou jsem tedy mohla splnit hlavní cíl tj. získat informace o tom, z jakých důvodů nejčastěji pěstounská péče selhává. Provedeným výzkumem jsem naplnila i dílčí cíle.

6.6 Výsledky výzkumu

Ze statistik Krajského úřadu Moravskoslezského kraje lez vyčíst, že bylo do pěstounských péčí v rámci našeho kraje umístěno v období 2006–2013 celkem 563 dětí (tj. 100%). V rámci dotazování byly získány za období 2003–2013 informace o vrácených dětech v celkem 119 případech. Toto číslo je možno považovat za relevantní pro posouzení a ověření stanovených hypotéz mého výzkumu týkajícího zhodnocení situace neúspěšných pěstounských péčí v rámci Moravskoslezského kraje a splnění hlavního i dílčích cílů výzkumu.

Tabulka 1: Umisťování dětí do pěstounské péče a počet ukončených pěstounských péči, včetně dat získaných výzkumem v rámci Moravskoslezského kraje v letech 2003 -2013

Rok	Počet dětí svěřených do péče budoucích pěstounů v jednotlivých letech	Zánik pěstounské péče		Získaná data výzkumem
		na návrh pěstouna	na návrh SPOD	
2003	x	x	x	12
2004	x	x	x	4
2005	x	x	x	2
2006	82	5	4	6
2007	58	9	7	5
2008	75	15	3	3
2009	68	19	5	8
2010	61	25	27	9
2011	75	30	19	29
2012	85	32	15	26
2013	59	nedostupné	nedostupné	15
cekem	563	103	65	119

Zdroj Ministerstvo práce a sociálních věcí, Krajský úřad Ostrava a vlastní data (upraveno)

Údaje týkající se svěření dětí do péče budoucích pěstounů v jednotlivých letech jsou v tabulce uvedeny od roku 2006, kdy bylo možno prostřednictvím statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí a Krajského úřadu Ostrava tyto informace dohledat. Data v posledním sloupci byla získána dotazováním v příslušných zařízeních zpětně od roku

2003. Protože nejsou vedeny v rámci zařízení zcela přesné statistiky, nelze prezentovat výsledky jako kompletní, ale jsou zde pro nástin situace týkající se problematiky neúspěšných pěstounských péči za toto období. Z daných čísel lze však vyčíst, že zhruba každá 5 pěstounská péče selhává.

Tabulka 2: Počet dětí, které se vrátily do zařízení z neúspěšné pěstounské péče v jednotlivých letech v závislosti na typu pěstounské péče (data – četnost)

rok	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		do 6/2013		**celkem**
typ PP	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	příbuzenská	zprostředkovaná	
dívky	9	0	0	3	0	0	1	3	0	0	0	1	2	3	0	6	2	5	3	8	1	5	**52**
chlapci	0	3	1	0	0	2	1	1	1	4	0	2	0	3	1	2	13	9	5	10	5	4	**67**
celkem	9	3	1	3	0	2	2	4	1	4	0	3	2	6	1	8	15	14	8	18	6	9	**119**

Zdroj: vlastní data

Počet ukončených pěstounských péči má vzrůstající tendence. Tento fakt souvisí i se skutečností, že v rámci let je zvyšován počet nových pěstounských rodin i počet dětí svěřovaných to tohoto typu náhradní rodinné péče. Filosofie vlády naší republiky směřuje ke změně postavení pěstounů, kdy je díky aktuálním změnám v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí poskytování pěstounské péče postaveno na roveň zaměstnání, se všemi atributy.

Interpretace výsledků:

HH: Důvodem selhání pěstounské péče, a její ukončení před dosažením zletilosti, jsou výchovné problémy dítěte, které se nejčastěji objevují v období dospívání dítěte.

Tabulka 3: Důvody selhání pěstounské péče ve vztahu k věkové kategorii

			Věkové kategorie				Total
			1-6 let	7-11 let	12-14 let	15-18 let	
důvody, které vedly u ukončení pěstounské péče	rodinné důvody	Count	4	6	4	0	14
		% of Total	3,4%	5,0%	3,4%	,0%	11,8%
	výchovné problémy	Count	0	3	8	45	56
		% of Total	,0%	2,5%	6,7%	37,8%	47,1%
	týrání	Count	4	9	3	1	17
		% of Total	3,4%	7,6%	2,5%	,8%	14,3%
	nevhodné výchovné metody	Count	1	4	1	0	6
		% of Total	,8%	3,4%	,8%	,0%	5,0%
	nebylo uvedeno	Count	0	1	0	0	1
		% of Total	,0%	,8%	,0%	,0%	,8%
	na žádost dítěte	Count	0	2	5	5	12
		% of Total	,0%	1,7%	4,2%	4,2%	10,1%
	podnět OSPOD	Count	0	0	1	0	1
		% of Total	,0%	,0%	,8%	,0%	,8%
	nevhodné umístění dítěte	Count	0	0	1	0	1
		% of Total	,0%	,0%	,8%	,0%	,8%
	nezvládnutí pěstounské péče, neochota požádat o pomoc	Count	0	1	1	4	6
		% of Total	,0%	,8%	,8%	3,4%	5,0%
	násilí, sex. obtěžování	Count	1	3	0	1	5
		% of Total	,8%	2,5%	,0%	,8%	4,2%
Total		Count	10	29	24	56	119
		% of Total	8,4%	24,4%	20,2%	47,1%	100,0%

Testem CHi-Sguare Tests byla zamítnuta H_0 a tedy testem byl prokázán vztah mezi dvěma uvedenými proměnnými (důvody selhání pěstounské péče a věkovou kategorií dětí).

Nejčastěji v rámci provedeného výzkumu pěstounská péče selhala z důvodu výchovných problémů a to v celkem 56 případech (tj. 47,1%) z celkového počtu 119 případu (tj. 100

%). Nejvíce se pak tento důvod vyskytl ve 45 případech (tj. 37,8 %) v období 15-18 let věku dětí. V menší míře se pak důvod výchovných problémů vyskytl u dětí v období od 12-14 let a to v 8 případech (tj. 6,7 %). Druhým častým důvodem, který se objevil v dotaznících bylo týrání, které se nejčastěji objevilo v 9 případech (tj. 7,6 %) u dětí ve věku 7-11 let. Celkem se týrání objevilo u 17 případů (tj. 14,3 %). Třetím častým důvodem byly rodinné důvody na straně pěstounů. Tyto se vyskytly v celkem 14 případech (tj. 11,8 %). V neposlední řadě je nutné také uvést jako další častý důvod ukončení pěstounské péče na žádost dítěte, který se v celkovém počtu 119 případu (tj. 100 %) vyskytl v 12 případech (tj 10,1 %).

H1: Častěji selhává pěstounská péče z výchovných důvodů u chlapců.

Tabulka 4: Důvody selhání pěstounské péče a její ukončení před dosažením zletilosti dítěte ve vztahu k pohlaví dítěte

			důvody, které vedly u ukončení pěstounské péče										Total
			rodinné důvody	výchovné problémy	týrání	nevhodné výchovné metody	nebylo uvedeno	na žádost dítěte	podnět OSPOD	nevhodné umístění dítěte	nezvládnutí pěstounské péče, neochota požádat o pomoc	násilí, sex. obtěžování	
pohlaví dítěte	dívka	Count	7	16	11	2	1	7	1	0	2	5	52
		% of Total	5,9%	13,4%	9,2%	1,7%	,8%	5,9%	,8%	,0%	1,7%	4,2%	43,7%
	chlapec	Count	7	40	6	4	0	5	0	1	4	0	67
		% of Total	5,9%	33,6%	5,0%	3,4%	,0%	4,2%	,0%	,8%	3,4%	,0%	56,3%
Total		Count	14	56	17	6	1	12	1	1	6	5	119
		% of Total	11,8%	47,1%	14,3%	5,0%	,8%	10,1%	,8%	,8%	5,0%	4,2%	100,0%

Testem Chi-Sguare Tests byla zamítnuta H_0 a tedy testem byl prokázán vztah mezi dvěma uvedenými proměnnými (důvody selhání pěstounské péče a pohlaví dítěte jsou na sobě závislé).

Nejčastějším důvodem ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti, uvedeným v dotaznících, byly výchovné problémy. Častěji, ve 40 případech (tj. v 33,6 %) jsou

výchovné problémy důvodem ukončení pěstounské péče u chlapců. U dívek se tato odpověď vyskytla v 16 případech (tj. v 13,4 %).

H2: Nejčastěji pěstounská péče selhává z výchovných důvodů, a to u pěstounské péče příbuzenské, která není zprostředkována Krajským úřadem.

Tabulka 5: Důvody selhání pěstounské péče před dosažením zletilosti v závislosti na typu pěstounské péče

			důvody, které vedly u ukončení pěstounské péče										
			rodinné důvody	výchovné problémy	týrání	nevhodné výchovné metody	nebylo uvedeno	na žádost dítěte	podnět OSPOD	nevhodné umístění dítěte	nezvládnutí pěstounské péče, neochota požádat o pomoc	násilí, sex. obtěžování	Total
typ pěstounské péče	zprostředkovan	Count	13	29	10	4	1	10	1	1	4	1	74
		% of Total	10,9%	24,4%	8,4%	3,4%	0,8%	8,4%	0,8%	0,8%	3,4%	,8%	62,2%
	příbuzenská	Count	1	27	7	2	0	2	0	0	2	4	45
		% of Total	,8%	22,7%	5,9%	1,7%	0,0%	1,7%	0,0%	0,0%	1,7%	3,4%	37,8%
Total		Count	14	56	17	6	1	12	1	1	6	5	119
		% of Total	11,8%	47,1%	14,3%	5,0%	0,8%	10,1%	0,8%	0,8%	5,0%	4,2%	100,0%

Provedeným Chi-Square Testem nebyla H_0 zamítnuta. Závislost dvou uvedených proměnných se nepotvrdila. Vztah mezi typem pěstounské péče a důvody selhání, nebyl testem prokázán.

Z výsledné tabulky a provedeným testem vyplynulo, že výchovné problémy se stejnou měrou objevují u obou typů pěstounské péče. Pěstounská péče příbuzenská byla ukončena

z výchovných důvodů v 27 případech (tj 22,7 %) a pěstounská zprostředkovaná byla ukončena ze stejných důvodů v 29 případech (tj. 24,4 %). Rovněž v případě týrání jsou počty zaznamenaných případů poměrně stejně zastoupeny tj. u pěstounské péče příbuzenské se jedná o 7 případů (tj. 5,9 %) a v případě pěstounské péče zprostředkované se jedná o 10 případů (tj. 8,4%). Pouze v případě, kdy byla pěstounská péče zrušena na žádost dítěte je poměr případů mezi jednotlivými typy pěstounské péče více patrnější. V případě příbuzenské pěstounské péče se jednalo o 2 případy (tj. 1,7 %) a v případě pěstounské péče zprostředkované se jednalo o 10 případů (tj. 8,4 %).

H3: Častěji je odborná pomoc poskytovaná dětem, u kterých pěstounská péče selhala z důvodů výchovných problémů.

Tabulka 6: Důvody selhání pěstounské péče v závislosti na poskytování odborné pomoci

			důvody, které vedly k ukončení pěstounské péče										Total
			rodinné důvody	výchovné problémy	týrání	nevhodné výchovné metody	nebylo uvedeno	na žádost dítěte	podnět OSPOD	nevhodné umístění dítěte	nezvládnutí pěstounské péče, neochota požádat o pomoc	násilí, sex. obtěžování	
poskytnutí odborné pomoci při ukončení pěstounské péče	ne	Count	8	6	7	3	0	10	1	1	4	4	44
		% of Total	6,7%	5,0%	5,9%	2,5%	0,0%	8,4%	0,8%	0,8%	3,4%	3,4%	37,0%
	ano	Count	6	50	10	3	1	2	0	0	2	1	75
		% of Total	5,0%	42,0%	8,4%	2,5%	0,8%	1,7%	0,0%	0,0%	1,7%	0,8%	63,0%
Total		Count	14	56	17	6	1	12	1	1	6	5	119
		% of Total	11,8%	47,1%	14,3%	5,0%	0,8%	10,1 %	0,8%	0,8%	5,0%	4,2%	100,0%

Testem Chi-Sguare Tests byla zamítnuta H_0 a tedy testem byl prokázán vztah mezi dvěma uvedenými proměnnými (důvody selhání pěstounské péče a poskytováním odborné pomoci).

Provedeným testem byl prokázán vzájemný vztah mezi poskytováním odborné pomoci a důvodem ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti. Odborná pomoc je nejčastěji poskytována dětem, u kterých byla pěstounská péče ukončena z výchovných důvodů a to v celkem 50 případech (tj. 42 %). Dále byla odborná pomoc dítěti poskytnuta v případech, kdy bylo dítě vráceno z důvodu týrání a to v 6 případech (5 %).

H4: Opakovaně jsou děti z neúspěšné pěstounské péče vráceny v případě pěstounských péčí zprostředkovaných krajským úřadem.

Tabulka 7: Typ pěstounské péče v závislosti, zda bylo dítě vráceno z neúspěšné pěstounské péče opakovaně

			opakovaně bylo dítě vráceno do zařízení z neúspěšné pěstounské péče		
			ne	ano	Total
typ pěstounské péče	zprostředkovaná	Count	63	11	74
		% of Total	52,9%	9,3%	62,2%
	příbuzenská	Count	30	15	45
		% of Total	25,2%	12,6%	37,8%
Total		Count	93	26	119
		% of Total	78,2%	21,8%	100,0%

Provedeným Chi-Square Testem nebyla H_0 zamítnuta. Závislost dvou uvedených proměnných se nepotvrdila. Vztah mezi typem pěstounské péče a četností vrácení dítěte nebyl testem prokázán.

Provedeným testem nebyla prokázána závislost mezi typem pěstounské péče a tím, zda bylo dítě z neúspěšné pěstounské péče vráceno opakovaně. Z vytvořené tabulky je zřejmé, že děti jsou z neúspěšných pěstounských péčí vráceny většinou pouze jedenkrát, tato odpověď je zakomponovaná do odpovědi „ne“ a to v 93 případech (tj. 78,2 %). V 26 případech (tj. 21,8 %) byly děti z neúspěšných pěstounských péči vráceny opakovaně tj. více než 1x. Častěji jsou děti z neúspěšných pěstounských péčí navráceny z pěstounské péče zprostředkované a to v 63 případech (tj. 52,9 %). V případě příbuzenské se jednalo o 30 případů (tj. 25,2 %). Opačně je to v případě, kdy jsou děti vráceny z neúspěšné pěstounské péče opakovaně. V tomto případě se častěji vracejí dětí z příbuzenské pěstounské péče tj. v 15 případech (tj. 12,6 %) a v případě zprostředkované pěstounské péče se jedná o 11 případů (tj. 9,3 %).

6.7 Shrnutí výsledků výzkumu

Výzkumná otázka zněla:
Z jakých důvodů nejčastěji pěstounská péče selhává?

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že nejčastějším důvodem ukončení pěstounské péče jsou výchovné problémy dětí, (jako např. nerespektování autority pěstounů, lhaní, časté konflikty v domácnosti, útěky z domova, nezvladatelnost, drobné krádeže, agresivní chování, toulky, záškoláctví, zneužívání návykových látek, sebepoškozování, vulgarita, závadová parta) Toto zjištění koresponduje s tvrzením, že děti umístěné do náhradní rodinné péče mají vysoké riziko rozvoje vývojových a psychických problémů, poruch pozornosti, častěji se u nich vyskytují úzkostné poruchy a deprese (Ptáček, 2011, str. 2). Výchovné problémy se stejnou měrou objevují u obou typů pěstounské péče. Pěstounská péče příbuzenská byla ukončena z výchovných důvodů v 27 případech (tj 22,7 %) a pěstounská péče zprostředkovaná byla ukončena ze stejných důvodů v 29 případech (tj. 24,4 %).

Neopomenutelnou příčinou selhání u zprostředkovaných pěstounských péčí je vysoké procento vrácených dětí z důvodů týrání. V případě týrání jsou počty zaznamenaných případů poměrně stejně zastoupeny, tj. u pěstounské péče příbuzenské se jedná o 7 případů (tj. 5,9 %) a v případě pěstounské péče zprostředkované se jedná o 10 případů (tj. 8,4%).

Nejvíce je pěstounská péče ukončena v období 15 – 18 let věku dítěte a častěji se z neúspěšné pěstounské péče vracejí chlapci. Lze tedy konfrontovat s tvrzením, že psychická deprivace se může projevit v nervovém vývoji a projevit se až následnými psychiatrickými problémy v pozdějším věku (Ptáček, 2011, str. 2). V menší míře se pak důvod výchovných problémů vyskytl v u dětí v období od 12-14 let a to v 8 případech (tj. 6,7 %). Druhým častým důvodem, který se objevil v dotaznících bylo týrání, které se nejčastěji objevilo v 9 případech (tj. 7,6 %) u dětí ve věku 7-11 let.

Odborná pomoc je nejčastěji poskytována dětem, u kterých byla pěstounská péče ukončena z výchovných důvodů a to v celkem 50 případech (tj. 42 %). Dále byla odborná pomoc dítěti poskytnuta v případech, kdy bylo dítě vráceno z důvodu týrání a to v 6 případech. (5 %)

Z provedeného výzkumu bylo zjištěno, že děti jsou z neúspěšné pěstounské péče vráceny většinou pouze jedenkrát a to v 93 případech (tj. 78,2 %). V 26 případech (tj. 21,8 %) byly děti z neúspěšných pěstounských péči vráceny opakovaně tj. více než 1x. Častěji jsou děti z neúspěšných pěstounských péči vráceny z pěstounské péče zprostředkované a to v 63 případech (tj. 52,9 %) v případě příbuzenské se jednalo o 30 případů (tj. 25,2 %). Opačně je to v případě, kdy jsou děti vráceny z neúspěšné pěstounské péče opakovaně. V tomto případě se častěji vracejí děti z příbuzenské pěstounské péče tj. v 15 případech (tj. 12,6 %) a v případě zprostředkované pěstounské péče se jedná o 11 případů (tj. 9,3 %).

Dále bylo z pomocných tabulek, které jsou uvedeny v příloze č. 3, zjištěno, že nejčastěji je věk dítěte při umístění, u kterého pěstounská péče selhala, u zprostředkované pěstounské péče cca 5-9 let a u příbuzenské pěstounské péče pak 15 let. Nejnižší věk dítěte, u kterého pěstounská péče selhala, byly 4 roky. Dalo by se tedy říct, že podstatný je rovněž věk dítěte při umístění. Čím je věk dítěte v době umístění do náhradní rodiny nižší, je větší šance, že bude pěstounství úspěšnější. Tento fakt potvrzují výzkumy v souladu s praktickými zkušenostmi, že větší šanci na úspěch má pěstounská péče, kde přijaté dítě má nízkou genetickou zátěž, dítě bylo přijato do rodiny ve velmi útlém věku a bylo jen mírně traumatizované (psychicky deprivované). Kromě těchto faktorů, hraje významnou

roli i motivace pěstounů pro přijetí dítěte do rodiny a kvalita náhradní rodiny (Matějček, 2002).

Provedeným výzkumem a díky získaným údajům jsem došla k závěru, že počet vrácených dětí zpět do zařízení má vzrůstající tendence. Ovšem nelze opomenout, že roste i počet dětí, umístěných do této formy náhradní rodinné výchovy. Statisticky bylo velmi složité porovnat počty dětí umístěných do pěstounské péče a vrácených, když údaje o dětech navrácených z neúspěšné pěstounské péče nejsou nikde oficiálně vedeny ve statistikách MPSV ani Krajského úřadu Ostrava. Ze získaných dat provedeného výzkumu lze však vyčíst, že selhává cca každé páté dítě umístěné do pěstounské péče.

7 ZÁVĚR

Svou bakalářskou práci jsem věnovala mapování důvodů selhávání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte.

Cílem mého výzkumu je zmapování situace v rámci Moravskoslezského kraje, zjištění informací týkající se počtu dětí, které se vrátily zpět do zařízení z pěstounských rodin před dosažením zletilosti a zjištění důvodů tohoto selhání pěstounské péče.

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že nejčastější důvodem ukončení péče jsou výchovné problémy dětí, (jako např. nerespektování autority pěstounů, lhaní, časté konflikty v domácnosti, nevhodná parta, útěky z domova, nezvladatelnost, drobné krádeže, agresivní chování, toulky, záškoláctví, zneužívání návykových látek, sebepoškozování, vulgarita). Výchovné problémy se stejnou měrou objevují u obou typů pěstounské péče. Pěstounská péče příbuzenská byla ukončena z výchovných důvodů v 27 případech (tj 22,7 %) a pěstounská zprostředkovaná byla ukončena ze stejných důvodů v 29 případech (tj. 24,4 %). Neopomenutelnou příčinou u zprostředkovaných pěstounských péči je vysoké procento vrácených dětí z důvodů týrání. V případě týrání jsou počty zaznamenaných případů poměrně stejně zastoupeny, tj. u pěstounské péče příbuzenské se jedná o 7 případů (tj. 5,9 %) a v případě pěstounské péče zprostředkované se jedná o 10 případů (tj. 8,4%). Nejvíce je pěstounská péče ukončena v období 15 – 18 let věku dítěte a častěji se z neúspěšné pěstounské péče vracejí chlapci. V menší míře se pak důvod výchovných problémů vyskytl u dětí v období od 12-14 let a to v 8 případech (tj. 6,7 %). Druhým častým důvodem, který se objevil v dotaznících bylo týrání, které se nejčastěji objevilo v 9 případech (tj. 7,6 %) u dětí ve věku 7-11 let. Odborná pomoc je nejčastěji poskytována dětem, u kterých byla pěstounská péče ukončena z výchovných důvodů a to v celkem 50 případech (tj. 42 %). Dále byla odborná pomoc dítěti poskytnuta v případech, kdy bylo dítě vráceno z důvodu týrání a to v 6 případech (5 %). Z provedeného výzkumu bylo zjištěno, že děti jsou z neúspěšné pěstounské péče vráceny většinou pouze jedenkrát a to v 93 případech (tj. 78,2 %). V 26 případech (tj. 21,8 %) byly děti z neúspěšných pěstounských péči vráceny opakovaně tj. více než 1x. Častěji jsou děti z neúspěšných pěstounských péči vráceny z pěstounské péče zprostředkované a to v 63 případech (tj. 52,9

%) v případě příbuzenské se jednalo o 30 případů (tj. 25,2 %). Opačně je to v případě, kdy jsou děti vráceny z neúspěšné pěstounské péče opakovaně. V tomto případě se častěji vracejí dětí z příbuzenské pěstounské péče tj. v 15 případech (tj. 12,6 %) a v případě zprostředkované pěstounské péče se jedná o 11 případů (tj. 9,3 %). Dále bylo z pomocných tabulek, které jsou uvedeny v příloze, zjištěno, že nejčastěji je věk dítěte při umístění, u kterého pěstounská péče selhala, u zprostředkované pěstounské péče cca 5-9 let a u příbuzenské pěstounské péče pak 15 let. Ze získaných dat provedeného výzkumu lze však vyčíst, že selhává cca každé páté dítě umístěné do pěstounské péče.

S ohledem specifické danosti psychosociálního vývoje dětí, které byly ve svém životě zatíženy nepříznivou životní zkušeností, se jeví jako fakt, neustále – od prvopočátku upozorňovat žadatele na možné důsledky traumatických zkušeností dětí přijatých do pěstounské péče a možnostech řešení následných vzniklých výchovných problémů. Náhradní rodiče by si měli umět poradit s případnými prvotními projevy prožitých traumat a stavů citové deprivace, případně by měli být schopni umět vyhledat včas odbornou pomoc a předejít tak předčasnému ukončení pěstounské péče a dalšímu psychickému ublížení dítěti.

Informace, získané prostřednictvím výzkumu, dávají možnost posoudit a zjistit důvody, pro které pěstounská péče selhává, a jsou podstatné pro další sociální práci v této oblasti. Jsou zásadní pro kvalitní přípravu žadatelů o pěstounství a významným vodítkem pro vytvoření a správného fungování služeb v této oblasti. V neposlední řadě jsou tyto údaje velmi důležitou a dosud chybějící zpětnou vazbou pro všechny zainteresované aktéry procesu náhradní rodinné péče.

Celá má práce je snahou o praktické využití získaných poznatků, z mnou provedeného výzkumu, v praxi pracovníků Centra psychologické pomoci provádějících odborné posouzení a přípravu žadatelů o pěstounskou péči a pracovníků Krajského úřadu Moravskoslezského kraje zajišťující metodické vedení pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí příslušných obecních úřadu obcí s rozšířenou působností.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Citovaná literatura

1. ARCHEROVÁ C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178578-4.
2. BOELE-WOELKI, K., BRAAT, B., CURRY-SUMMER, I. *Europan family law in action: Perental responsibilities* [online]. Oxford: Intersentia, 2005 [cit. 2014- 02-26]. ISBN 90-5059-443-X. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=8goedbtjWnwC&pg=PA253&dq=foster+care+europe,+czech+republic&hl=cs&sa=X &ei=RccrUZXXHMeDhQfQ24GoDQ&ved=0CE0Q6AEwBQ#v =onepage&q =foster%20care%20europe%2C%20czech%20republic&f =false.
3. BUBLEOVÁ V., VRÁNOVÁ L., VÁVROVÁ A., FRANTÍKOVÁ J., VANČÁKOVÁ M. *Průvodce náhradní rodinnou péči* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.adopce.com/app/templates/adopce/brozura2013.pdf
4. BULEOVÁ V., FRANTÍKOVÁ, J. a VRÁNOVÁ L. *Základní informace o náhradní rodinné péčí* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/zakladni_info_o_nrp.pdf
5. FRANK P. *Malí velcí tyrani*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 1996.
6. HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat.* Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-246-0139-7.
7. KLIMEŠ, J. Proč pěstounská péče selhává?. *Http://klimes.mysteria.cz/* [online]. 2013[cit.2014-03-08]. Dostupné z: http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/selhavajici_pestounska_pece.htm
8. KOLEKTIV AUTORŮ. *Analýza náhradní rodinné péče v České republice: Závěrečná zpráva* [online]. Praha: MPSV, 2013[cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/16437/analyza_SNRP.pdf.
9. KONEČNÁ, H. *O „negenetickém" rodičovství trochu jinak. Informace pro zdravotníky.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-11-1

10. KOVALČÍKOVÁ, M. *Důvody navrácení z náhradní rodinné péče*. *Právo a rodina*. roč. 2010, č. 9.
11. MARXTOVÁ M., MAREČKOVÁ M. *Děti s psychiatrickou diagnózou*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-15-3.
12. MATĚJČEK Z., *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
13. MATĚJČEK Z., a kol. *Osvojení a pěstounská péče.* Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3
14. MATĚJČEK Z., a kol. *Náhradní rodinná péče.* Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8
15. MATOUŠEK O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
16. MATOUŠEK O. a kol. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.* Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
17. MATOUŠEK O. a kol. *Encyklopedie sociální práce.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
18. MOTEJL, O., a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007[cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.vzd.cz/sites/default/files/Rodina_a_dite_Sbornik_stanovisek_verejneho_ochrance_prav.pdf
19. PÖTHE P. MUDr., *Emoční poruchy v dětství a dospívání.* Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4585-5.
20. PTÁČEK R. Poruchy *chování v dětském věku. Praha*: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-81-4.
21. PTÁČEK R., KUŽELOVÁ H. *Vliv náhradní rodinné péče na psychický vývoj dítěte*. Právo a rodina. roč. 2011, č. 7.
22. PURVIS K. B., CROSS R. D, SUNSHINE V.L. 2013. *Dítě v nové rodině.* Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4535-0.
23. ROHÁČEK M., PRIEHRADNÁ D., MATEJOVÁ R., MATEJ V. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče os., 2012. ISBN 978-80-87455-12-8

24. SURYNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ E. *Základy sociologického výzkumu.* Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.
25. ŘÍČAN P., *Psychologie osobnosti.* Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.
26. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy : teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech.* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
27. VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
28. VÁGNEROVÁ M., *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-802-87455-14-2.
29. VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-802-246-2153-1.
30. VONDROUŠOVÁ K. *Využití statistické analýzy dat*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013.
31. VRTBOVSKÁ P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha : DOM, natama, 2005.
32. WHEAL, Ann. *Young people in foster and residential care: answers to questions you may be asked by 11 to 18 year olds in your care.* Expanded and updated 3rd ed. Lyme Regis: Russell House, 2003. ISBN 19-038-5527-6

Zákony, vyhláška, metodiky

33. Úmluva o právech dítěte dostupné na http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/
34. Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů
35. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
36. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
37. Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
38. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

39. Metodické doporučení MPSV č.5/2009 k k návazné péči o náhradní rodinu po přijetí dítěte Praha: MPSV, 2009.
40. Metodické doporučení MPSV č.7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha: MPSV, 2009.
41. Metodické doporučení MPSV č.8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Praha: MPSV, 2009.
42. Metodické doporučení MPSV č.10/2009 k práci s dětmi s výchovnými problémy. Praha: MPSV, 2009.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

HH	Hlavní hypotéza
HVO	Hlavní výzkumná otázka
KÚ MSK	Krajský úřad Moravskoslezského kraje.
KÚ Ostrava	Krajský úřad Ostrava
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Oddělení sociálně-právní ochrany dětí
VH	Vedlejší hypotéza
VVO	Vedlejší výzkumná otázka

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 77

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Umisťování dětí do pěstounské péče a počet ukončených pěstounských péči, včetně dat získaných výzkumem v rámci Moravskoslezského kraje v letech 2003 -2013 50
Tabulka 2: Počet dětí, které se vrátily do zařízení z neúspěšné pěstounské péče v jednotlivých letech v závislosti na typu pěstounské péče (data – četnost) .. 51
Tabulka 3: Důvody selhání pěstounské péče ve vztahu k věkové kategorii 52
Tabulka 4: Důvody selhání pěstounské péče a její ukončení před dosažením zletilosti dítěte ve vztahu k pohlaví dítěte 53
Tabulka 5: Důvody selhání pěstounské péče před dosažením zletilosti v závislosti na typu pěstounské péče 54
Tabulka 6: Důvody selhání pěstounské péče v závislosti na poskytování odborné pomoci 55
Tabulka 7: Typ pěstounské péče v závislosti, zda bylo dítě vráceno z neúspěšné pěstounské péče opakovaně 56
Tabulka 8: Počet přijatých žádostí v rámci Moravskoslezského kraje 71
Tabulka 9: Umisťování dětí do pěstounské péče a počet ukončených pěstounských péči Moravskoslezský kraj 71
Tabulka 10: Věk dítěte při ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti v závislosti na typu pěstounské péče 75
Tabulka 11: Celková doba, po kterou byly děti v pěstounské péči, než byly předány z neúspěšné pěstounské péče zpět do zařízení 76
Tabulka 12: Typy pěstounské péče ve vztahu k pohlaví dětí 77
Tabulka 13: Věk dítěte ve vztahu k typu pěstounské péče 78

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Statistické údaje týkající se pěstounské péče

Příloha č. 3 Vzor dohody o výkonu pěstounské péče

Příloha č. 4 Statistické údaje získané v rámci výzkumu a nebyly součástí stanovených otázek a hypotéz

Příloha č. 1

Dotazník

Jmenuji se Lucie Sikorová, DiS. a jsem studentkou 2. ročníku Ostravské univerzity v Ostravě Píši bakalářkou práci na téma **mapování selhávání pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte**. Pro zhodnocení důvodů a hledání možností řešení tohoto problému prosím o Vaší spolupráci a vyplnění tohoto dotazníku pro každé dítěte, které se vrátilo do Vašeho zařízení zpět z neúspěšné pěstounské péče. Pro zachování ochrany identity dětí uvádějte prosím jen jméno. Děkuji za spolupráci.

Název zařízení:

Jméno dítěte:

1. Pohlaví: dívka - chlapec

2. Rok narození:

3. Rok ukončení pěstounské péče:

4. Jaká byla celková délka pobytu dítěte v pěstounské péči?

5. Jaký byl důvod k ukončení pěstounské péče?

6. O jaký typ pěstounské péče se jednalo? příbuzenská – zprostředkovaná

7. Byla dítěti po návratu z neúspěšné pěstounské péče poskytována odborná pomoc?
(např. psychologická, psychiatrická, speciálního pedagoga apod.)
Pokud ano, jaká?:

8. Bylo dítě vráceno z pěstounské péče opakovaně?

Pokud ano, kolikrát?

Děkuji za ochotu a trpělivost při vyplňování.
Lucie Sikorová

Statistické údaje týkající se pěstounské péče

Tabulka 8: Počet přijatých žádostí v rámci Moravskoslezského kraje

	Rok										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Počet přijatých žádostí – pěstounská péče	-	83	80	64	61	65	54	64	73	100	119
Pěstounská péče na přechodnou dobu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	63
Celkem v daném roce	0	83	80	64	61	65	54	64	73	129	182

zdroj: Krajský úřad Ostrava (upraveno)

Tabulka 9: Umisťování dětí do pěstounské péče a počet ukončených pěstounských péči Moravskoslezský kraje

rok	Počet dětí umístěných do NRP v průběhu roku na základně rozhodnutí soudu	Počet nově dětí svěřených do péče budoucích pěstounů v jednotlivých letech	zánik NRP			
			na návrh pěstouna	na návrh OSPOD	jinak	zletilostí
2006	199	82	5	4	27	112
2007	227	58	9	7	33	120
2008	269	75	15	3	36	104
2009	497	68	19	5	118	159
2010	531	61	25	27	109	177
2011	570	75	30	19	101	247
2012	579	85	32	15	183	345

Zdroj statistické ročenky Ministerstva práce a sociálních věcí a Krajského úřadu Ostrava (upraveno)

Příloha č. 3

Příklad Dohody o výkonu pěstounské péče

(Vychází ze vzorové dohody o výkonu pěstounské péče uvedené na stránkách MPSV, dostupné na http://www.mpsv.cz/files/clanky/14684/priklad_vykon_PP.pdf)

Osoba pečující:

Pan(í)
Jméno a příjmení, nar.
Jméno a příjmení, nar.
bytem Třinec,
(dále jen „osoby pečující“)

a

pověřená osoba k výkonu sociálně-právní ochrany dětí:

zastoupený
vedoucí odboru sociálních věcí
(dále jen „“)

uzavírají tuto dohodu o výkonu pěstounské péče podle ustanovení § 47b zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění:

I.

1. Osoba pečující má na základě rozsudku Okresního soudu ve Frýdku-Místku, ze dne 10.10.2009 č.j., (právní moc dne) svěřeného do poručenské péče dle § zákona o rodině **nezletilého** **,** nar. , trvale bytem Třinec,

2. Touto dohodou se upravují podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností osoby pečující při péči o svěřené dítě.

3. Určeným sociálním pracovníkem pro naplňování dohody je:

II.

1. V případě, že na straně osoby pečující nastane některá z překážek zajištění osobní péče o svěřené dítě podle § 47a odst. 2 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zavazuje se OSPOD zajistit osobě pečující na základě její žádosti nezbytnou pomoc v zajištění krátkodobé péče o svěřené děti:

- po dobu, kdy bude osoba pečující dočasně práce neschopná, nebo v případě ošetřování osoby blízké,
- při narození vlastního dítěte,
- při vyřizování nezbytných záležitostí,
- při úmrtí osoby blízké.

Tato výpomoc se v rozsahu následujících ustanovení poskytuje bez jakékoli úhrady ze strany pěstounů (pěstoun si hradí pouze stravné). Žádost o výpomoc uplatní osoba pečující u určeného sociálního pracovníka. Osoba pečující žádá o pomoc při zajištění krátkodobé péče vždy s dostatečným předstihem (minimálně 1 týden před událostí) nebo jakmile se o potřebě zajištění krátkodobé péče dozví. Výjimkou jsou nepředvídatelné události.

2. Osoba pečující má právo na poskytnutí respitní péče o svěřené děti v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, a to převážně v období letních školních prázdnin. V případě, že osoba pečující nesdělí tyto informace a projeví zájem o respitní péči, zavazuje se, že osobě pečující tuto zajistí v rozsahu dané zákonem.
Nevyčerpaný respit se do dalšího roku nepřevádí, ani se za ni neposkytuje finanční kompenzace.

3. OSPOD se zavazuje zajistit osobě pečující a svěřenému dítěti odbornou poradenskou pomoc nejméně 1x za 6 měsíců, případně dle potřeby. Potřebná odborná pomoc bude vycházet z vypracovaného individuálního plánu ochrany dítěte (jedná se o mediaci, supervizi, případně pomoc psychologickou, psychoterapeutickou nebo právní). Způsob a výběr odborné pomoci OSPOD v předstihu dohodne s osobou pečující.

4. Osoba pečující se zavazuje, že si bude zvyšovat odborné znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o děti v rozsahu 24 hodin v období 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců dle vypracovaného vzdělávacího plánu. Postup a formy školení bude OSPOD v dostatečném časovém předstihu s osobou pečující projednávat individuálně. Péče o děti v době vzdělávání bude zajištěna dle článku II odstavce 1.

5. Osoba pečující se zavazuje spolupracovat s organizací při sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče v souladu s § 47b odst. 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Určený sociální pracovník je povinen sledovat naplňování této dohody. Za tímto účelem je v osobním kontaktu s osobou pečující a svěřenými dětmi nejméně jedenkrát za dva měsíce. Vedle toho se osoba pečující zavazuje, že bude organizaci bez zbytečného odkladu informovat o všech podstatných skutečnostech a změnách rozhodných pro výkon péče o svěřené děti, a to nejpozději do 5 dnů od jejich vzniku.

6. Osoba pečující se zavazuje, že bude podporovat kontakt svěřeného dítěte s dalšími osobami blízkými dítěte v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte. Kontakt je možno podporovat formou osobní, písemnou, telefonickou, popřípadě eMailovou schránkou.

III.

1. Tato dohoda se vyhotovuje ve třech stejnopisech, z nichž dva obdrží organizace a jeden stejnopis obdrží osoba pečující.

2. Dohoda nabývá platnosti dnem podpisu oběma smluvními stranami.

3. Ustanovení této dohody se mohou měnit pouze formou písemného dodatku podepsaného oběma smluvními stranami.

4. Tuto dohodu lze písemně vypovědět za podmínek stanovených v § 47c odst. 2,3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Výpovědní lhůta činí 30 dnů a počíná běžet dnem následujícím po doručení výpovědi druhé smluvní straně.
Osoba pečující může vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče bez udání důvodu.
Organizace může vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče pro závažné nebo opakované porušování povinností, ke kterým se osoba pečující zavázala v dohodě o výkonu pěstounské péče a nebo pro opakované maření sledování naplňování této dohody.

5. Smluvní strany prohlašují, že si tuto dohodu před jejím podpisem přečetly, že byla uzavřena po vzájemném ujednání podle jejich pravé a svobodné vůle, určitě, vážně a srozumitelně, nikoliv v tísni za nápadně nevýhodných podmínek. Na důkaz souhlasu se zněním dohody připojují obě smluvní strany své podpisy.

V Třinci dne

---------- ----------

jméno a příjmení
osoba pečující

jméno a příjmení
organizace

DALŠÍ DATA ZJIŠTĚNÁ V RÁMCI VÝZKUMU

Tabulka 10: Věk dítěte při ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti v závislosti na typu pěstounské péče

Typ pěstounské péče		Věk dítěte při ukončení pěstounské péče														Celkem
		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	**16**	**17**	
Zprostředkovaná	četnost	1	3	4	4	4	4	3	4	3	8	9	3	7	**17**	74
	% z celku	0,8	2,5	3,4	3,4	3,4	2,5	2,5	3,4	2,5	6,7	7,6	2,5	5,9	**14,3**	62,2
Příbuzenská	četnost	0	2	0	2	3	1	3	1	2	1	1	3	**13**	**13**	45
	% z celku	0,0	1,7	0,0	1,7	2,5	0,8	2,5	0,8	1,7	0,8	0,8	2,5	**10,9**	**10,9**	37,8
Celkem	četnost	1	5	4	6	7	5	6	5	5	9	10	6	**20**	**30**	119
	% z celku	0,8	4,2	3,4	5,0	5,9	4,2	5,0	4,2	5,0	4,2	4,2	7,6	**16,8**	**25,2**	100,0

Zdroj: vlastní data

Dle provedeného výzkumu z celkového počtu 119 evidovaných případů (tj. 100 %) byla nejčastěji ukončena pěstounská péče ve věku 17 let dítěte a to v 17 případech (tj. 14,3%) u pěstounské péče zprostředkované. U pěstounských péči příbuzenských byla péče ukončena shodně nejčastěji ve věku 16 let a 17 letech věku dítěte, a to v 13 případech (tj. 10,9 %). Celkově byla ukončena pěstounská péče v 50 případech (tj. 42%) v období 16–17 let věku dítěte, tedy v období dopívání. Nejnižší věk dítěte při ukončení pěstounské péče, která selhala, jsou 4 roky a jde o pěstounskou péči zprostředkovanou Krajským úřadem.

Tabulka 11: Celková doba, po kterou byly děti v pěstounské péči, než byly předány z neúspěšné pěstounské péče zpět do zařízení

Položka	Četnost	% z celku
do 14 dnů	2	1,7
14 dnů až 3 měsíce	11	9,2
3 měsíce až 6 měsíců	7	5,9
6 měsíců až 1 rok	**30**	**25,2**
1- 2 roky	**15**	**12,6**
2–3 roky	8	6,7
4 roky	8	6,7
5 let	9	7,6
6 let	2	1,7
7 let	2	1,7
8 let	3	2,5
9 let	4	3,4
10 let	5	4,2
11 let	4	3,4
12 let	3	2,5
13 let	2	1,7
14 let	1	0,8
15 let	2	1,7
16 let	1	0,8
Celkem	119	100

Zdroj: vlastní data

V rámci provedeného výzkumu byla nejčastěji pěstounská péče ukončena v období prvního roku, tj. do jednoho roku od umístění dítěte v náhradní rodině, tj. v období adaptace dítěte. Celkem se tento údaj objevil ve 30 případech (tj. 25,2 %). Velmi často je také pěstounská péče ukončena do 1–2 let od přijetí dítěte do rodiny, tato odpověď se objevila v celkem 15 případech (tj. 12,6 %). S přibývajícími léty, kdy je dítě v pěstounské péči se procento vrácených dětí snižuje. Lze tedy předpokládat, že pokud náhradní rodiče a přijaté dítě zvládnou období adaptace cca 1–3 let, snižuje se riziko selhání pěstounské péče.

Tabulka 12: Typy pěstounské péče ve vztahu k pohlaví dětí

Položka	Zprostředkovaná		Příbuzenská		Celkem	
	četnost	% z celku	četnost	% z celku	četnost	% z celku
Dívky	34	29,4	18	14,3	52	43,7
Chlapci	40	32,8	27	23,5	67	56,3
Celkem	74	62,2	45	37,8	119	100,0

Zdroj: vlastní data

Z dat získaných výzkumem vyplynulo, že častěji, v 74 případech (tj. v 62,2 %) selhává pěstounská péče zprostředkovaná Krajských úřadem a to z celkového počtu 119 případu (tj. 100 %). Příbuzenská péče selhala ve 45 případech (tj. v 37,8 %). Častěji se přitom vracejí do zařízení z neúspěšných péči chlapci. V rámci provedeného výzkumu se ve 40 ukončila pěstounská péče u chlapců (tj. v 32,8 %). Prokázáno bylo, že vyšší hodnoty se objevují jednoznačně u položky zprostředkované pěstounské péče.

Graf 1

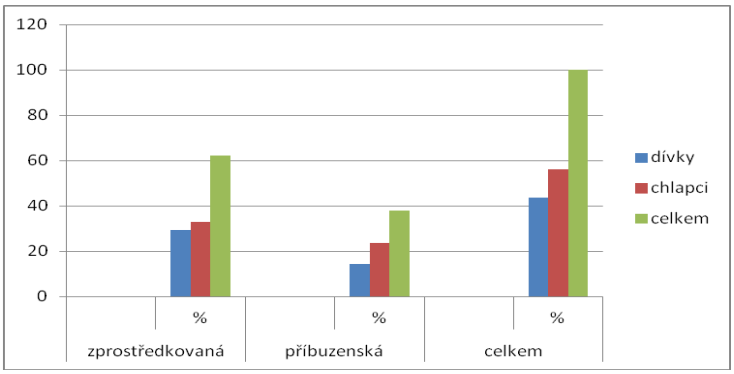

Zdroj: vlastní data

Tabulka 13: Věk dítěte ve vztahu k typu pěstounské péče

Typ pěstounské péče		věk dítěte při umístění do pěstounské péče																celkem
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Zprostředkovaná	četnost	2	1	3	3	8	7	9	5	9	7	5	5	4	4	1	1	74
	% z celku	1,7	0,8	2,5	2,5	6,7	5,9	7,6	4,2	7,6	5,9	4,2	4,2	3,4	3,4	0,8	0,8	62,2
Příbuzenská	četnost	1	4	0	3	1	2	3	3	2	2	1	2	2	3	11	5	45
	% z celku	0,8	3,4	0,0	2,5	0,8	1,7	2,5	2,5	1,7	1,7	0,8	1,7	1,7	2,5	9,2	4,2	37,8
Celkem	četnost	3	5	3	6	9	9	12	8	11	9	6	7	6	7	12	6	119
	% z celku	2,5	4,2	2,5	5,0	7,6	7,6	10,1	6,7	9,2	7,6	5,0	5,9	5,0	5,9	10,1	5,0	100,0

Zdroj: vlastní data

Nejčastěji je věk dítěte při umístění, u kterého pěstounská péče selhala, u zprostředkované pěstounské péče je cca 5-9 let a u příbuzenské pěstounské péče pak 15 let. Nejnižší věk dítěte, u kterého pěstounské péče selhala, byly 4 roky.